Høringsuttalelse fra Det Norske Travselskap og Norsk Rikstoto
KPA Malvik kommune 2018 - 2030

Det Norske Travselskap og Norsk Rikstoto vil påpeke at Trøndelag gjennom historien har vært et viktig arnested for Norsk Travsports utvikling. Travmiljøet som sogner til Leangen travbane er blant de største i landet med en stor og aktiv hestepopulasjon. Midt-Norge Travforbund er Norges største forbund med ca 2225 medlemmer.

Travsporten i Midt-Norge er også med sin geografiske plassering med god infrastruktur viktig for hele hestesport miljøet i regionen og på begge sider av riksgrensen. Anlegget er tilgjengelig for travsporten både i Norge og Sverige og representerer en ikke ubetydelig aktivitets sentrum og ditto direkte og indirekte arbeidsplasser og inntekter for regionen.

Hva er travsporten i Trøndelag ?

At Trøndelag skal ha en topp moderne og sentralt beliggende bane for hestesport er viktig for rekruttering og utvikling av travet inn i framtida for hele landet. Midt-Norge Travforbund er med sine 1500 avl og travhester et meget viktig område for avl og utvikling av Norsk Travsport. Leangen Travbane er solgt og skal utvikles til et andre samfunnsgagnlige formål. Nå er det avgjørende at en ny travbane tilfredsstiller de krav som sporten har til tilgjengelighet og fasiliteter og som bringer travsporten, tilhørende aktiviteter og hestesportsmiljøet generelt fremover.

Et nytt travsportsanlegg vil skape et betydelig antall direkte og indirekte hel og deltidsarbeidsplasser. Tidligere utarbeidede forskingsrapporter fra bl.a. Norsk Hestesenter på Starum viser at hver 10. hest kreerer en arbeidsplass.

DNT og NR er opptatt av flere sider ved landbruk og landbruksrelaterte aktivitet. Vi tar jordvern på alvor og følger en strategi der enhver kvadratmeter dyrkbar jord som legges ut til trav/hestesports formål skal erstattes med arealer av tilsvarende eller bedre kvalitet.

Hvorfor Malvik ?

En relokalisering av Leangen Travbane til Bjørnstad vil tilfredsstille krav til effektivitet, miljø og økonomi. Allerede en godt utbygget infrastruktur, inkludert gode løsninger for et godt kollektivtilbud på aksen Trondheim – Værnes gir lokaliseringen mange komparative fortrinn frem for andre lokaliseringsalternativer. I tillegg tilfredsstiller denne lokalisering de krav DNT og RT har ved relokalisering av Leangen travbane.

Et annet aspekt er at det ikke vil komme annen virksomhet i nærhet til anlegget, da dette er et LNF område. Dette for å unngå å komme i samme situasjon som Leangen i fremtiden.

Den visuelle plassering av travbanen ved E6 vil være avgjørende i markedsføring av et slikt anlegg og sette Malvik på et nasjonalt kart over viktige aktivitetssentra.

Kombinasjonen av lett tilgjengelighet og et nytt og moderne anlegg vil være noe som tiltrekker seg hester og hesteeiere og som igjen er bra for rekrutteringen og aktivitet i Malvik kommune.

Høringsuttalelse fra Det Norske Travselskap og Norsk Rikstoto
KPA Malvik kommune 2018 - 2030

Forholdet til Landbruket.

Etablering av et nytt travanlegg i Malvik kommune vil ikke negativ påvirke tilgang til dyrket mark i området. I etableringen inngår at dyrkamark reetableres både lokalt og regionalt. Dette i den tradisjon DNT har bygd alle sine anlegg på LNF områder i Norge.

DNT og Norsk Rikstoto vil med etablering av travbane og reetablering av dyrket mark i Malvik ta vare på det ansvar og den tilknytning hestesporten har til Landbruket.

Det er i tillegg å bemerke at dagens travbane på Leangen er solgt og 120 mål er frigjort til boligbygging, som igjen demper trykket mot nedbygging av dyrket mark rundt Trondheim sentrum.

Vår anbefaling

Vi ber om at kommunens administrasjon og politiske ledelse stiller seg bak forslaget om å etablere det nye anlegget på Bjørnstad slik at samspillet mellom travet og kommunen kan fortsette til det beste for Malviks innbyggere.

Det Norsk Travselskap

Knut Weum

Knut Weum
Styrets leder

Stiftelsen Norsk Rikstoto

Jan Petter Sissener
Styrets leder

Landbruks- og matdepartementet

Nasjonal veileder

Hesten som ressurs

Lokal næringsutvikling

(Foto forside : Renate Tremlett)

1 Innledning: ... 6

2 Dagens hestehold ... 7

2.1 Om hesten ... 7

2.2 Om hestehold ... 10

2.3 Råd til deg som vurderer å kjøpe hest ... 14

2.4 Driftsformer ... 14

2.4.1 Stall ... 15

2.4.2 Utegang ... 16

2.5 Brannsikkerhet ... 17

2.6 Slakt og avliving av hest ... 18

3 Nasjonale raser ... 18

4 Aktører ... 24

4.1 Departementene ... 24

4.1.1 Landbruks- og matdepartementet ... 24

4.1.2 Kommunal og moderniseringsdepartementet ... 25

4.1.3 Klima- og miljødepartementet ... 25

4.1.4 Finansdepartementet ... 25

4.1.5 Samferdselsdepartementet ... 25

4.1.6 Helse- og omsorgsdepartementet ... 25

4.1.7 Kulturdepartementet ... 25

4.2 Mattilsynet ... 26

4.3 Miljødirektoratet ... 26

4.4 Matmerk ... 26

4.5 Norsk Rikstoto ... 26

4.6 De nasjonale hestesentrene ... 26

4.6.1 Norsk Hestesenter (NHS) ... 26

4.6.2 Nasjonalt senter for nordlandshest/lyngshest (NSNL) ... 27

4.6.3 Norsk Fjordhestsenter (NFHS) ... 27

4.7 Sportsorganisasjoner ... 27

4.7.1 Norges Rytterforbund /NRYF ... 27

4.7.2 Det Norske Travselskap ... 28

4.7.3 Norsk Jockeyklubb ... 28

4.7.4 Western Riders Association of Norway (WRAN) ... 28

4.7.5 Andre grener ... 28
4.8 Avlsorganisasjoner ... 28
4.9 Norges hovslagerforening ... 29
4.10 Rideskoler og ridesentre ... 29
4.11 Hest og helse ... 30
4.12 Inn på tunet SA ... 31
4.13 Norges Bondelag ... 31
4.14 Opplæringskontoret for Hestefaget og Hovslagerfaget ... 31
4.15 Hestesportens sekretariat ... 31
5 Ferdsel med hest ... 32
5.1 Innledning ... 32
5.2 Konflikter og ulykker ... 32
5.3 Å anlegge og planlegge ride- og kjøreveier ... 33
5.4 Tiltak som kan dempe konflikter og hindre ulykker ... 34
5.5 Ferdsel med hest i inn- og utmark: Allemannsretten ... 35
5.5.1 Hva regnes som innmark? ... 35
5.5.2 Hva regnes som utmark? ... 36
5.5.3 Rettigheter og plikter i kommersielle sammenhenger ... 37
5.5.4 Lokale bestemmelser ... 38
5.5.5 Forskjell på å ri og kjøre ... 39
5.5.6 Hva kan kommunen gjøre? ... 39
5.5.7 Verneområder, nasjonalparker ... 41
5.6 Hest i trafikken ... 41
6 Reiseliv ... 44
6.1 Hesten i norsk reiseliv ... 44
6.2 Hvor ligger de ubrukte mulighetene? ... 46
6.3 Suksesshistorier med nasjonale og lokale raser i utlandet ... 48
6.4 Historiefortelling og markedsføring ... 49
6.5 Tilrettelegging i utmark ... 49
6.6 Bruk av andres grunn ... 50
7 Reise med hest til og fra Norge ... 50
8 Planlegging ... 50
8.1 Innledning ... 50
8.2 Plansystemet og søknadsplikt ... 51

8.2.1 Kommuneplanen ... 52
8.2.2 Kommuneplanens samfunnsdel ... 53
8.2.3 Kommuneplanens arealdel ... 53
8.2.4 Reguleringsplan ... 54
8.2.5 Slik kan du medvirke ... 55
8.2.6 Søknadsplikt ... 56
8.2.7 Areal for landbruks-, natur- og friluftsformål samt reindrift (LNFR) ... 56
8.3 Hesten i kommunen og relevante vurderingstema i planarbeidet ... 57
8.3.1 Hest, helse og sosiale forhold ... 57
8.3.2 Relevante vurderingstemaer i planarbeid, byggesaksbehandling og ved dispensasjoner ... 58
8.3.3 Miljøhensyn generelt ... 60
9 Standarder for kvalitetssikring av hesteaktiviteter ... 60
9.1 Inn på Tunet og KSL standarder ... 60
9.2 Bransjestandard hest ... 61
9.3 Kuskeprøve ... 61
10 Terapi, læring og aktiviteter med hest ... 61
10.1 Hesteassisterte intervensjoner ... 61
10.2 Hesteassistert terapi ... 62
10.3 Hesteassistert læring (pedagogikk) ... 62
10.4 Hesteassistert aktiviteter ... 63
10.5 Hestens påvirkning på menneskets helse ... 63
10.6 Mestring og sosiale ferdigheter ... 63
10.7 Helsefremming ... 64
10.8 Valg av hest ... 66
11 Tjenestetilbud til offentlige innkjøpere ... 68
11.1 Inn på tunet ... 68
11.2 Godkjenning etter bransjestandard hest ... 68
12 Offentlig kjøper av tjenester ... 68
13 Utdanning ... 69
13.1 Videregående skole ... 69
13.2 Fagskole ... 69
13.3 Høyskolenivå ... 69
13.4 Universitetsnivå ... 69

13.5 Etterutdanning ... 70
13.6 Kortere kurs: ... 70
14 Forskning ... 70
15 Økonomi ... 70
15.1 Hest i Næring ... 71
15.1.1 Hestehold som virksomhet ... 71
15.1.2 Jordbruksvirksomhet: ... 71
15.1.3 Hobby eller næring? ... 71
15.2 Tilskuddsordninger for landbruksforetak med hest. ... 73
15.3 Etablering av virksomhet ... 74
15.3.1 Innovasjon Norge ... 74
15.3.2 Andre ordninger ... 74
15.4 Midler fra Norsk Tipping ... 74
15.5 Midler fra Extrastiftelsen ... 74
16 Informasjon og markedsføring ... 74
17 Offentlig og privat regelverk vedr hold og bruk av hest ... 75
17.1 Dyrevelferd ... 75
17.1.1 Lov om dyrevelferd ... 75
17.1.2 Forskrift om velferd for hest ... 75
17.1.3 Forskrift om avliving av dyr ... 75
17.1.4 Forskrift om fremvisning av dyr ... 75
17.1.5 Forskrift om forbud mot doping av hest ... 75
17.1.6 Forskrift om instruks for stevneveterinærer ... 75
17.1.7 Forskrift om instruks for stevneveterinærassistent ved totalisatorløp og ridestevner ... 75
17.1.8 Brannsikkerhet ... 75
17.1.9 Transport av hest ... 76
17.2 Dyrehelse ... 76
17.2.1 Helsekort ... 76
17.2.2 Identifisering, merking og sporbarhet (hestepass) ... 76
17.2.3 Innførsel og utførsel ... 76
17.2.4 Regler om slakting og avlivning av hest av hest ... 76
17.3 Avl ... 77
17.4 Gjødselhåndtering ... 78

17.5 Jordlov 78
17.6 Fjelloven 78
17.7 Plan- og bygningsloven 78
17.8 Friluftslov 79
17.9 Naturmangfoldloven 79
17.10 Totalisatorloven 79
17.11 Løps- og konkurranseregelverk 79
18 Lenker 80

1 Innledning:

Målet med denne veilederen er å gi et bilde av det norske hesteholdet slik det framstår i 2018. Deretter er intensjonen at veiledningen skal være et viktig verktøy både for offentlig ansatte og hestebransjen selv. Veilederen er spesielt rettet mot landets kommuner, ettersom det er i kommunene den detaljerte samfunnsplanleggingen foregår, og fordi kommunen er aktuell som kjøper av hestebaserte tjenester. Veilederen inneholder faktabasert informasjon, praktiske eksempler, kontaktinformasjon og lenker til aktuelt regelverk. Med dette verktøyet håper vi å styrke hesteholdet til beste for hele samfunnet, og bidra til å legge til rette for næringsutvikling i kommunene.

(Foto: LMD)

Veilederen kan fungere som et oppslagsverk enten man arbeider innen skole, helsevesen, teknisk drift, reiseliv, fritid eller annet. Den er også ment å gi hjelp og tips til hvordan ulike situasjoner kan håndteres og løses.

Etter andre verdenskrig har hesteholdet gjennomgått en formidabel utvikling i Norge. Etter et dypt fall på 1960-tallet har hesten reist seg igjen. Hestene er å se landet rundt, og de brukes på høyst ulike måter. Mens hesten tradisjonelt har vært i bruk innen jordbruk, skogsdrift, transport, industri og militæret, spiller dagens hester en helt annen rolle. Bruken spenner fra terapihester via turhester til konkurransehester som hevder seg i den ypperste internasjonale eliten. De finnes i storbyen og på landsbygda. I hestebransjen finnes folk i alle aldre og fra alle samfunnslag.

Felles for alle hester, uansett rase eller bruk, er at de har de samme grunnleggende behovene for stell og oppfølging. Derfor leverer en lang rekke ulike næringer sine tjenester til hesteholdet i dag. Det dreier seg om alt fra fôr til hestene, leie av stallplass, transport,

trening, utstyr og veterinærtjenester. I 2012 ble hestenæringens årlige verdiskapning anslått til flere milliarder kroner (Vik & Farstad 2012).

Likevel finnes det uutnyttede muligheter som kan utvikles i et nært samarbeid mellom utøverne og myndighetene. Forhåpentligvis vil veilederen inspirere til aktiv handling og felles nytte.

2 Dagens hestehold

2.1 Om hesten

Hester kalles føll når de blir født og frem til de er ca 1 år gamle. En hest av hunkjønn kalles hoppe. En hest av hankjønn kalles hingst. En hingst som er kastrert, kalles vallak. Hester kan leve i 25-30 år.

Hesten er et flokkdyr og et sosialt individ som kommuniserer via kroppsspråk. Hester har et bredt repertoar av signaler og kroppsholdninger som danner grunnlaget for deres kommunikasjon. For å sikre en trygg relasjon i omgang med hesten er det viktig å kunne lese disse signalene og ta hensyn til dem. Mer nyttig informasjon om hestens adferd finnes på nettsiden Hest i trafikken.

Hestens øre og hodeposisjon gir tydelig informasjon om dens emosjoner (Houpt 2011; McGreevy 2006).

Når hesten er våken og oppmerksom løfter den hodet og spisser ørene. (Foto: Ingrid Lampe)

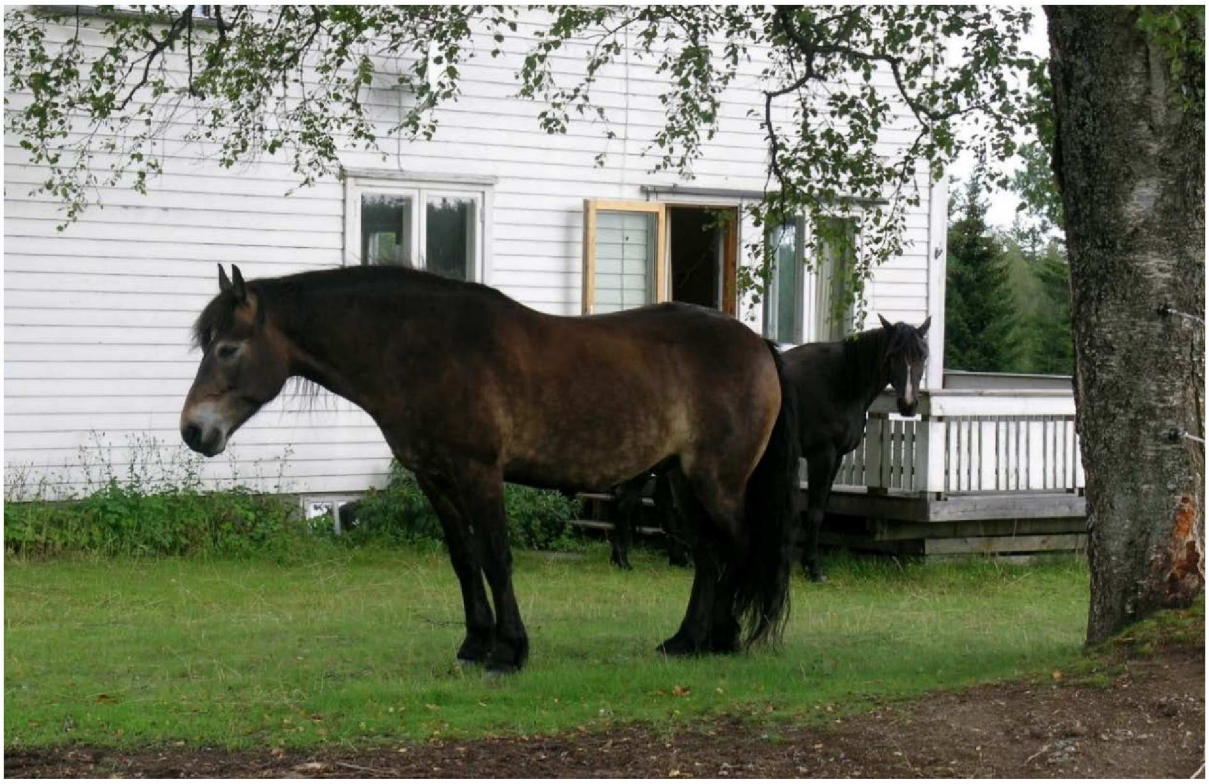

En avslappet hest har ørene hengende ut til siden og en avslappet kroppsholdning. (Foto: Ingrid Lampe)

Aggresjon vises gjennom en lav hodeposisjon og ører strukket rett bakover.

Gjespende hest, våken hest og avslappet hest. (Foto: Ingrid Lampe)

Hesten reagerer direkte på kroppsspråk hos mennesket. Derfor er hesten en god læremester når det kommer til endring av atferdsmønster og god kommunikasjon (Bachi *et al*. 2012; Burgon 2011). Denne non-verbale kommunikasjonen er en av styrkene til hesten som gjør den egnet til å være en god samfunnsaktør i relasjonsbygging mellom mennesker.

Måten vi håndterer hesten på har betydning for hvordan hesten lærer å reagere på mennesker. Holdningen til mennesket som håndterer hesten påvirker om hesten opplever det som en negativ, positiv eller nøytral interaksjon (Fureix *et al*. 2009). Dette er viktig å tenke på i all håndtering av hest.

(Foto: Birgitte Hellstrøm)

Hester er følsomme dyr som lett påvirkes av våre holdninger og atferd i håndteringen av dem.

Hesten har også evnen til å lese menneskelige signaler. Et eksempel på dette kan være kroppsposisjon og peking som viser hvilken bøtte som inneholder mat (Krueger *et al.* 2011). Det er også vist at hesten favoriserer det mennesket som gir det mest oppmerksomhet gjennom kroppsposisjon og øyekontakt (Proops *et al.* 2010). Gjennom avl og bruk er det sannsynlig at mennesket har favorisert de hestene som reagerer mest på menneskelige signaler.

Miljøet hesten lever i har påvirkning på atferden hesten viser overfor mennesket (Visser *et al.* 2008). Det er vist at unge hester som blir holdt i flokk på store områder lettere forstår menneskelige signaler i grunntrening enn oppstallede unghester (Rivera *et al.* 2002). Hold av hest i flokk er også vist å gi bedre velferd og roligere hester som er enklere å håndtere (Hartmann *et al.* 2012; Lesimple *et al.* 2011).

(Foto: Ingrid Lampe)

2.2 Om hestehold

Antall hester i Norge har økt fra om lag 42 000 i år 2000 til om lag 125 000 i 2012 (Norsk Hestesenter 2009; Vik & Farstad 2012), og 72 % av hestene benyttes i dag til hobby og rekreasjon (Vik & Farstad 2012). Den største endringen som norsk hestehold har gjennomgått de siste 50 årene, er overgangen fra å være et arbeidsdyr til å bli et dyr knyttet til folks fritid. I denne overgangen har båndene til landbruket og forsvaret blitt kraftig svekket. Samtidig har det kommet nye grupper hesteeiere til. På 1960-tallet var tallet på hest nede i 20 000 på sitt laveste. Forskningsrapporten til Vik & Farstad, som nevnt i foregående avsnitt, anslo tallet til ca 125 000, men opprettelsen av det nasjonale hesteregisteret i 2017 tyder på at tallet nå er noe lavere.

Dagens hestehold innebærer at hesten i vår tid holder til inne i eller like i nærheten av de store byene i mye større grad nå enn før. Sakte men sikkert er hesten i ferd med å innta nye roller i takt med at samfunnet endrer seg. På tross av at hesten representerer historie og tradisjon, er hesteæringen slik den framstår i dag en ung næring.

Hestenæringen har betydning for forholdet mellom dyr og mennesker, og for menneskenes forvaltning av naturen. Hester er venner, sportsutøvere, landskapspleiere og mye annet, og det foregår mye økonomisk aktivitet knyttet til hold og bruk av hest. Ridetilbud kan tilpasses folk i alle aldre, også folk med mange ulike typer funksjonsutfordringer. For personer som ikke kan gå, kan hesten bl.a. gi en mulighet til å komme ut i naturen. Ridning som

konkurranse og sport generelt kan drives av folk med mange ulike typer funksjonshemminger.

Landet rundt kan man treffe på hester. De ferdes sammen med rytter eller kusk på stier og veier, til fjells og i skogen. Hestetransporter er stadig på veiene, og stevner, løp, konkurranser, kurs, utstillinger og treff pågår året rundt. Hesten krever utearealer i form av luftegårder/paddocker, utegang og beiter.

Vi vet ikke nøyaktig hvor mange mennesker som er knyttet til hesten i Norge. Men i stifterorganisasjonene til Norsk Hestesenter er det registrert til sammen i underkant av 100 000 medlemskap. Rundt hvert medlem finnes det gjerne andre familiemedlemmer og venner som bidrar. I tillegg holder mange på med hest uten å være med i noen hesteorganisasjon.

For mange representerer hesten livskvalitet. Omgang med hesten gir ro og styrke, og er med på å bedre folkehelsen. Hesten har egenskaper som kan gi nærhet og en opplevelse av å bli tatt vare på gjennom å gi omsorg (Burgon 2011). For å oppnå en god og trygg relasjon til hesten er egenskapene hos hesten vesentlige. En rolig hest vil gi en følelse av beskyttelse og trygghet mer enn en reaktiv hest (Brown 2007). Egenskapene hos hesten kan derfor ha betydning for opplevelsen i interaksjonen.

(Foto: Birgitta Margareta Lindén)

Hesten er en viktig kulturbærer som kan bygge bro mellom by og land, og den er med på å holde kulturlandskapet åpent. Stallen har etter hvert blitt en velkjent ungdomsarena for læring, egenutvikling, lederskap og sunne aktiviteter. Å omgås hest kan komme til nytte på helt andre områder i livet. Hesten dømmer ikke folk ut fra verken alder, kjønn, utseende eller bakgrunn. Den reagerer utfra egne instinkter og menneskets atferd der og da. Dette åpner for muligheter som bare i liten grad er tatt i bruk i Norge i dag, men ulike aktiviteter og

terapiformer der hesten blir brukt som virkemiddel øker både i omfang og etterspørsel. Stadig flere erfarer også at stallen kan brukes forebyggende, spesielt innen barne- og ungdomsarbeid. Hesten brukes blant annet ved rusinstitusjoner, psykiatriske sykehus, sykehjem og i skolefritidsordninger. Forskning bekrefter hestens positive effekter (Bachi *et al*. 2012; Burgon 2011).

Mange har en drøm om å bo på et småbruk. I denne drømmen ligger ofte et ønske om å ha hest. I tillegg til at livet med hester gir økt trivsel og livskvalitet for mange, er det viktig at hesteholdet foregår på en måte som ikke er til ulempe for andre. Hesteeiere må kjenne til hvilke lover og regler som gjelder, og hvilke behov deres konkrete hestehold medfører. Det er viktig at kommunene er oppmerksomme på at hesteholdet er ganske omfattende mange steder i landet og at det har sin rettmessige plass i samfunnet.

Dagens hestenæring består av mange kvinner. Forskningsrapporten til Vik & Farstad (2012) slår fast at kvinner er i flertall blant dagens hesteeiere. I Norges største hesteorganisasjon, Norges Rytterforbund, var i 2016 68,7 % av medlemsmassen jenter i alderen 13 til 19 eller over 26 år. Den totale kvinnelige medlemsmasse utgjorde 82,7 %. Blant de mannlige medlemmene var hovedandelen over 26 år. Hesterelaterte yrker som hovslager, travtrener og veterinær har tradisjonelt vært mannsdominerte, men de siste åra har stadig flere kvinner kommet til. Heste- og hovslagerfaget som tilbys ved mange av landets naturbruksskoler består nesten kun av unge jenter. Mange av dem fullfører med hestefagbrev på linje med annen yrkesrettet opplæring.

All hesteaktivitet innebærer en viss risiko, og det er mye man kan gjøre for å forebygge ulykker med hest. I prosjektet Hest som næring i regi av Rådet for Drammensregionen, ble det laget en veileder om ulykker med hest, med oversikt over typer ulykker og mulige begrensende tiltak.

Hesten beiter gresset langt ned. (Foto: Ingrid Lampe)

Hesten kan bidra til å holde kulturlandskapet i hevd. I prosjektet Hest som næring, ble det også laget en rapport om dette. Hester bidrar til å pleie kulturlandskapet når de slippes på beite. Hesten beiter gresset langt ned og gnager også bark av trær. Sau beiter noen av de plantene hesten setter igjen, og sammen vil de klare å holde mye av vegetasjonen nede. Hester er også effektive for å beite ned sølvbunke, som andre beitedyr lar stå. Landøyda, en livsfarlig plante for storfe og hest, har økende utbredelse langs kysten, spesielt i Vest-Agder. Det er utarbeidet en handlingsplan for å bekjempe planten.

Gamle fjøs/driftsbygninger kan brukes til oppstalling av hest dersom bygningene tilfredsstiller kravene til rom og bygning, eller kan bygges om. Se særlig avsnittet om brannsikkerhet.

Hestemøkk er verdifull gjødsel når den blir håndtert riktig. Se regelverkskapittelet.

I Sverige er hesten høyt verdsatt, og ansett som viktig for samfunnet. Som følge av det, har Sverige laget en nasjonal veileder for sine kommuner. Den svenske veilederen finnes bare i trykket versjon, men Nordanstigs kommun har gjort den tilgjengelig på sine nettsider. Kommunen har også en egen kontaktperson for hestespørsmål. Nyttig informasjon og inspirasjon kan også hentes på nettsiden HästSverige.

Rådet for Drammensregionen har, gjennom prosjektet Hest som næring gjort et viktig arbeid for å synliggjøre og tilrettelegge for hesten som aktør i samfunnet. Prosjektets hovedmål var å styrke Drammensregionens aktivitetstilbud innen hest og bidra til næringsutvikling i regionens hestenæring. I dette prosjektet ble det bl.a. foretatt en hestetelling og kartlegging av hesteholdet i regionen. Slik har regionen fått et grunnlag for bl.a. planlegging og spredning av informasjon. Lier kommune har også laget en egen veileder for hestehold i kommunen, Formålet med veilederen er å legge bedre til rette for hestehold i kommunen og regulere aktiviteten på en god måte, slik at konflikter kan forebygges.

Høgskolen for landbruk og bygdeutvikling har utført et prosjekt for Sandnes kommune og gitt ut rapporten Hest som næring i Sandnes, Kunnskapsgrunnlag for planlegging og strategiutvikling. Rapporten undersøker situasjonen for hestehold i Sandnes kommune.

Referanser:

Bachi, K., Terkel, J., & Teichman, M. (2012). Equine-facilitated psychotherapy for at-risk adolescents: the influence on self-image, self-control and trust. *Clin Child Psychol Psychiatry, 17*(2), 298-312. doi: 10.1177/1359104511404177

Burgon, H. L. (2011). 'Queen of the world': experiences of 'at-risk' young people participating in equine-assisted learning/therapy. *Journal of Social Work Practice, 25*(2), 165-183. doi: 10.1080/02650533.2011.561304

Fureix, C., Jego, P., Sankey, C., & Hausberger, M. (2009). How horses (Equus caballus) see the world: humans as significant "objects". *Animal Cognition, 12*(4), 643-654. doi: 10.1007/s10071-009-0223-2

Hartmann, E., Søndergaard, E., & Keeling, L. J. (2012). Keeping horses in groups: A review. *Applied Animal Behaviour Science, 136*, 77-87. doi:10.1016/j.applanim.2011.10.004

Krueger, K., Flauger, B., Farmer, K., & Maros, K. (2011). Horses (Equus caballus) use human local enhancement cues and adjust to human attention. *Animal Cognition, 14*(2), 187-201. doi: 10.1007/s10071-010-0352-7

Lesimple, C., Fureix, C., LeScolan, N., Richard-Yris, M. A., & Hausberger, M. (2011). Housing conditions and breed are associated with emotionality and cognitive abilities in riding school horses. *Applied Animal Behaviour Science, 129*, 92-99. doi:10.1016/j.applanim.2010.11.005

McGreevy, P. (2012) *Equine Behavior. A Guide for Veterinarians and Equine Scientists. Second Edition.* Philadelphia, PA: Saunders, Elsevier Ltd.

Norsk Hestesenter, 2012. *Handlingsplan for nasjonale hesteraser 2011-2020*.

Olsen, H.F. og Klemetsdal, 2010. *Management to ensure effective population size in a breeding programme for the small Norwegian horse breeds – a simulation study*. Acta Agric. Scand. Sect. A 60:60-63.

Olsen, H.F., Bösch, W., Klemetsdal, G., 2015. *Association study of the Norwegian horse breeds*. Submitted.

Olsen, H.F. og Klemetsdal, G., 2015. *Temperament of the Norwegian horse breeds – a questionnaire based study*. Submitted.

Proops, L., Walton, M., & McComb, K. (2010). The use of human-given cues by domestic horses, Equus caballus, during an object choice task. *Animal Behaviour, 79*(6), 1205-1209. doi: 10.1016/j.anbehav.2010.02.015

Rivera, E., Benjamin, S., Nielsen, B., Shelle, J., & Zanella, A. J. (2002). Behavioral and physiological responses of horses to initial training: the comparison between pastured versus stalled horses. *Applied Animal Behaviour Science, 78*(2-4), 235-252. doi: 10.1016/s0168-1591(02)00091-6

Visser, E. Kathalijne, Ellis, Andrea D., & Van Reenen, Cornelis G. (2008). The effect of two different housing conditions on the welfare of young horses stabled for the first time. *Applied Animal Behaviour Science, 114*(3–4), 521-533. doi: 10.1016/j.applanim.2008.03.003

2.3 Råd til deg som vurderer å kjøpe hest

- Det er viktig å tenk nøye gjennom hva det innebærer å ha hest, og vite at man har tilstrekkelig kompetanse for å holde den.
- Det koster mye å ha hest, og det tar mye tid. Hester er ulike og passer ulike behov. Hva slags hest trenger du?
- Det er viktig å sjekke at hesten har pass: http://www.nhest.no/Nyheter/2018/April/Ikke-kjop-hest-som-ikke-har-pass/
- Sørg for å bruke en god kontrakt mellom deg og selger. Bruk gjerne en fagperson til å vurdere hesten før du kjøper den.
- Den norske Veterinærforening har laget standardkontrakt for kjøp/salg av hest, og veterinærattester til bruk for kjøp/salg og forsikring av hest: https://www.vetnett.no/skjemaer-og-nyttig-informasjon
- Rytterforbundet har laget egne etiske retningslinjer for omsetning av hest, og en standard kjøpekontrakt.
- Det er viktig å vurdere behov for forsikring i forhold til ansvar som kan oppstå.

2.4 Driftsformer

Stall og utegang er de to driftsformene som er vanlige for hold av hest i Norge. I tillegg til den alminnelige driftsformen er det vanlig at hester flyttes til beite i inn- eller utmark i deler av sommerhalvåret. Uavhengig av driftsform, er det viktig å påse at hester er tilstrekkelig gjerdet

inn, slik at de ikke kan komme løs og skade seg selv, eller påføre andre eller andres eiendom skade. Dette er spesielt viktig når man holder hingst.

2.4.1 Stall

Den mest tradisjonelle måte å holde hest på i Norge er i stall. En stall kan være et frittstående bygg, eller en del av en større bygningsmasse. Det stilles en rekke krav til både utforming av selve stallen og til måten hesten holdes på, dette for å sikre best mulig dyrevelferd. Disse kravene finner du i Lov om dyrevelferd, Forskrift om velferd for hest og Retningslinjer til forskrift om velferd for hest.

En stall kan bestå av bokser og/eller spiltau. Bokser skal være så store og utformet slik at hestene kan ligge flatsides og snu seg uten problemer, og utformingen skal være slik at hesten ikke kan komme seg ut. Et spiltau skal være langt og bredt nok til at hesten kan ligge flatsides uten å måtte bruke stallgangen. Hesten skal stå oppbundet på spiltet, men skal lett kunne løses. Hoppe med føll skal ikke stå på spiltau.

(Foto: Norsk hestesenter)

Alle hester skal sikres mulighet for daglig mosjon og uteliv. Hester som står på spilt skal slippes løs minst to timer hver dag, i tillegg til trening. Hester som står i boks skal ha daglig trening og ellers sikres mulighet for fri bevegelse i minst to timer hver dag. Kravet om daglig uteliv innebærer at anlegget må ha tilstrekkelig antall egnede luftegårder. Det er helt klart en fordel om hestene, med tanke på deres naturlige behov, har mer uteliv enn det omtalte minimumskravet. Det er lov å bare ha én hest, men det bør legges til rette for at hesten kan være sammen med andre hester og komme på beite.

Hestene skal alltid ha tilgang på rent vann, og boksen/spiltet skal ha et egnet tørt og mykt underlag, møkk skal fjernes daglig.

I en isolert/oppvarmet stall er det viktig med god ventilasjon, og unngå trekk på vinterstid. Et alternativ kan være kaldstall, altså en uisolert stall hvor for eksempel deler av boksdørene er åpnet ut i frisk luft. I kaldstallen er temperaturen den samme inne og ute, og her er det gjerne en naturlig, god ventilasjon. Utfordringen med en kaldstall er å holde drikkevannet frostfritt når det er kuldegrader, en løsning på dette er å ha drikkekar med varmetråder.

Å holde hest i stall gir god oversikt over hestene, og kan være det mest praktiske for mange i det daglige liv.

2.4.2 Utegang

Mange velger å holde hest på utegang istedenfor tradisjonell oppstalling. De samme reglene gjelder i forhold til generelle bestemmelser, tilsyn og stell som for oppstalling på stall. Det stilles krav til utforming av leskur og tilgjengelighet til liggeplass og foringsplass for alle hester. Leskuret skal ha minst tre tette vegger og tak. Det skal være tørr liggeplass der alle hestene kan ligge samtidig. Det er også krav om at man har egnet plass for hester som trenger særlig tilsyn pga. sykdom eller skade, etc. Om vinteren må slik plass være innendørs. I tillegg skal foringsplass dreneres og helst være under tak. Disse kravene finner du i Lov om dyrevelferd, Forskrift om velferd for hest og Retningslinjer til forskrift om velferd for hest.

For å holde hest på utegang på en god måte, er det viktig å ha kunnskap om hestens behov, flokkstruktur og hestens sosiale interaksjoner og kommunikasjon. For å legge til rette for en harmonisk flokk er det viktig å plassere ressurser (mat, vann, ly) slik at det er god plass rundt hver enkelt ressurs så alle har tilgang. En velfungerende utegang har ressursene plassert med god avstand og gjerne ulike steder på utegangen. Det ideelle er å ha flere foringsplasser for å minske presset rundt ett sted og motivere til bevegelse.

Underlag er viktig å tenke på når en ønsker å holde hest på utegang. Det blir stort press på områdene og det er derfor behov for god drenering. Gjørme er ikke et egnet underlag for hestehøver. Grus, pukk, bark etc. fungerer fint avhengig av jordsmonn. Som oftest er det nødvendig med duk under for å minimere fuktighet. Hvis det er mulig er ulike underlag bra for en hestehov for å skape variasjon.

Mange velger å ha hesten barfot, dvs. uten sko, på utegang. Dette stimulerer hestens høver godt og er bra så lenge en tar hensyn til vær og føreforhold. I Norge er det flere kuldeperioder med fare for glatt is, noe som kan være risikabelt for en hest uten broddesko. Det finnes nå ulike alternativer på markedet av boots, limsko etc., men ofte kan det være nødvendig å sko. Det er viktig å ikke ha en bestemt mening om hvordan ting absolutt må være når en holder hest på utegang. Forholdene bør stadig vurderes og hensyn til hestens velferd må komme først.

Bruk av dekken er et tema som blir diskutert i forhold til utegang. Hesten har fra naturens side evne til å sette pels som regulerer kulde og varmetap. Det fine med hestepelsen er at den er selvregulerende. Det vil si at hesten selv kan løfte pelsen ved nedbør og kulde for å holde kroppen varm og tørr. Snø og regn legger seg som et lag på utsiden, mens hestens hud er uberørt av nedbøren. Hvis en derimot legger på dekken på en velfungerende pels vil hesten miste sin evne til å selv regulere sin temperatur.

Hvis en skal holde hest uten dekken er det viktig at hesten får mulighet til å følge årstiden og starte med forberedelsene til vinterpelsen allerede på sommerbeite. Bruker en dekken på høsten vil en ødelegge hestens naturlige utvikling av vinterpelsen. Dekken på våte dager

ødelegger ikke pelsen, men det er viktig å ta det av igjen når været bedrer seg. Et dekkenforsøk gjort på NMBU viste at hestene helst ville ha på seg dekken ved værforhold rundt 0 grader med nedbør og/eller vind. Ellers ville de fleste hestene ikke ha på seg dekken uavhengig av rase (NMBU, dekkenforsøk).

Hold av hest på utegang krever kompetanse og kontinuerlige vurderinger fra hesteholder. Det er ingen fasitsvar på hvordan en god utegang skal utformes eller hvilke forhold en må ta hensyn til for den enkelte hest. Det avhenger av terreng, hestene, klima, underlag etc. Det er derfor viktig å ha tilstrekkelig kunnskap om hestens naturlige behov og atferd for å kunne vurdere om hesten har god velferd. Utegang er ikke en enklere måte å holde hest på. Det krever like mye arbeid i form av tilsyn og stell, men det er en friere form for hestehold. Hvis hesteholder klarer å se hestens behov og legge til rette for dette på en god måte, er utegang en form for hestehold som skaper rolige og harmoniske hester som får utfolde seg i forhold sine naturlige behov.

Utegangshester med sommerpels. Varmblodstraver hoppe og føll, og Kaldblodstraver vallak. (Foto: Ingrid Lampe)

2.5 Brannsikkerhet

Gitt hestens størrelse og natur er det store utfordringer knyttet til å evakuere hester ved en brann. Utforming av stall og hyppige øvelser er viktige elementer for å bedre sannsynligheten for at slik evakuering skal nytte.

Det er imidlertid minst like viktig at bygninger er utformet og utstyrt slik at brann ikke oppstår og at den ikke sprer seg hvis det likevel oppstår brann. Det er også viktig at lokaler og

områder vedlikeholdes og ryddes jevnlig for å redusere brannfaren. Mange staller er lokalisert i hele eller deler av eldre driftsbygninger. Det er viktig å tenke på at aktiviteter i øvrige deler av bygningen ikke medfører høy brannfare eller bidrar til økte spredningsfare ved en brann for eksempel ved at det lagres store mengder brennbart materiale vegg i vegg med eller utenfor stallen. Ryddige stallganger er også en forutsetning for vellykket evakuering. Det skal også gjennomføres kontroll av det elektriske anlegget i stallen minimum hvert tredje år. Slik kontroll skal gjennomføres av en faglig kompetent person. For staller med mer enn ti hester gjelder noen ekstra krav knyttet til brannsikring. Se mer om brannsikkerhet i kapittelet om regelverk.

2.6 Slakt og avliving av hest

Hesten er i henhold til offentlig regelverk et matproduserende dyr. Mange hesteeiere misliker den tanken, men det er likevel viktig å kjenne til slik at man unngår problemer den dagen man må avlive hesten sin.

At hesten er et matproduserende dyr innebærer at det er detaljerte regler som skal sikre sporbarhet i forhold til det enkelte individ. Både helseforhold og behandling med legemidler skal registreres i hele hestens levetid. Dette gjøres ved at alle hester må ID merkes, registreres i et nasjonalt hesteregister og få utstedt et pass. Enkelte legemidler som kan brukes til hest gjør at hesten ikke kan benyttes som mat, da må dette føres inn i hestens pass, slik at dette fremgår der. Hesteeier kan selv påføre passet at hesten ikke skal gå til slakt. Det kan være lurt at den som kjøper en hest, sjekker dette, siden det vil få konsekvenser den dagen hesten må avlives. Det er også viktig å sette seg inn i regelverket med en gang man skaffer seg hest, så man slipper problemer senere.

Ved slakting av hest er det lurt å kontakte det slakteriet man vil bruke for å få avklart de praktiske detaljene. Det er også viktig å være klar over at det stilles krav om at hesten er i stand til å tåle transporten til slakteriet.

Dersom hesten får en akutt skade som gjør det nødvendig å avlive hesten umiddelbart og den ikke tåler transport til slakteriet, finnes det nødslakteordninger knyttet til enkelte slakterier. Men også ved nødslakt av hest må kravene til mattrygghet være oppfylt. Det kan være lurt å gjøre seg kjent med om et slikt tilbud finnes der du holder til før ulykken er ute.

Dersom hesten ikke kan gå til slakt på grunn av tidligere behandling med legemidler, må hesten avlives og sendes til destruksjon. Det gjelder egne regler for dette. Det krever kompetanse å avlive dyr. Praktiserende veterinær kan gjøre dette. Du må også ha veterinær på plassen som undersøker hesten før avliving dersom den skal nødslaktes som følge av skade eller ulykke. Norsk protein kan kontaktes for informasjon om henting/håndtering av kadaver etter avliving.

Henvisning til offentlige regler om slakt og avlivning av hest finner du i kapittelet om regelverk.

3 Nasjonale raser

I Norge har vi fire nasjonale hesteraser: nordlandshest/lyngshest, fjordhest, dølahest og norsk kaldblodstraver. De tre førstnevnte rasene er særnorske raser av gammel opprinnelse med en spesiell kulturell verdi, mens kaldblodstraveren er en videreutvikling av dølahesten, avlet for travprestasjoner. Dølahest, fjordhest og nordlandshest/lyngshest sliter med å

opprettholde en bærekraftig populasjonsstørrelse og antall fødte føll per år er lavere enn anbefalt. Disse rasene er definert som kritisk truet på bakgrunn av lave fødselstall, mens kaldblodstraveren er definert som truet (se informasjon om status fra NIBIO).

Norge har et ansvar for å bevare de nasjonale rasene gjennom at vi har ratifisert FN-konvensjonen om biologisk mangfold, og dermed forpliktet oss internasjonalt til å passe på at våre nasjonale raser ikke blir utryddet. Det er laget en handlingsplan for de nasjonale hesterasene som blant annet skal bidra til:

- Flere fødte føll
- Flere velutdanna hester i markedet
- Bedre og faglig velbegrunna retningslinjer i avlsarbeidet
- Økt kunnskap om de nasjonale hesterasene
- Økt bruk av de nasjonale hesterasene i næring og derved økt omsetning
- Styrke samarbeidet mellom de ulike institusjoner og interesseorganisasjoner som arbeider for de nasjonale rasene nasjonalt og internasjonalt

Handlingsplanen omtaler i hovedsak de øvrige tre nasjonale rasene og i mindre grad kaldblodstraveren da denne har et noe annet bruksområde og avlsmål.

Lyngshest, dølahest og fjordhest på Norsk Hestesenter (Foto: LMD)

Status for alle de nasjonale hesterasene overvåkes kontinuerlig, og ulike tiltak og virkemidler for å bidra til økt avl og bruk av disse gjennomføres av Norsk Hestesenter og de respektive raseorganisasjonene, se artikkel.

Alle fire nasjonale hesteraser er tilpasset norske driftsforhold og har et temperament og størrelse som gjør dem egnet til de aller fleste brukergrupper. I en stadig mer globalisert verden har lokale produkter økende betydning for vår nasjonale identitet. Likevel har vi sett en dramatisk nedgang i antall fødte føll i de minste populasjonene av de nasjonale

hesterasene fjordhest, dølahest og nordlandshest/lyngshest. Selv om kurven har flatet ut, har rasene færre fødte føll enn hva som er anbefalt ut fra et bærekraftig perspektiv (Olsen & Klemetsdal 2010). Dette indikerer at de nasjonale rasene ikke får utnyttet sitt markedspotensial. Antakeligvis både fordi konkurransen er hard i de markedssegmenter de opererer i, og at rasene i tillegg er utydelige i andre potensielle segmenter, som for eksempel helsesegmentet gjennom hesteassisterte tjenester (Norsk Hestesenter 2012). De nasjonale hesterasene anses for å ha en rasefordel gjennom sitt stabile temperament som gjør dem robuste overfor fysiske og mentale påkjenninger og påvirkning utenfra (Norsk Hestesenter 2012; Olsen *et al.* 2015). Dette kan styrke konkurransefortrinnet deres, og representerer et uutnyttet potensial. Når de norske hestenes egenskaper ble beskrevet kom det frem temperamentsfaktorer som nysgjerrighet, sosial, arbeidsevne og flokkatferd (Olsen 2013).

Dølahest

Dølahesten har sin opprinnelse i Gudbrandsdalen og Østlandet for øvrig. Rasen ble etablert i 1857, og oppsto etter at det midt på 1800-tallet ble behov for å avle fram en hest spesielt egnet til arbeid i jord- og skogbruk og til skyssvesenet. Det offisielle navnet på rasen var østlandshest fram til 1947.

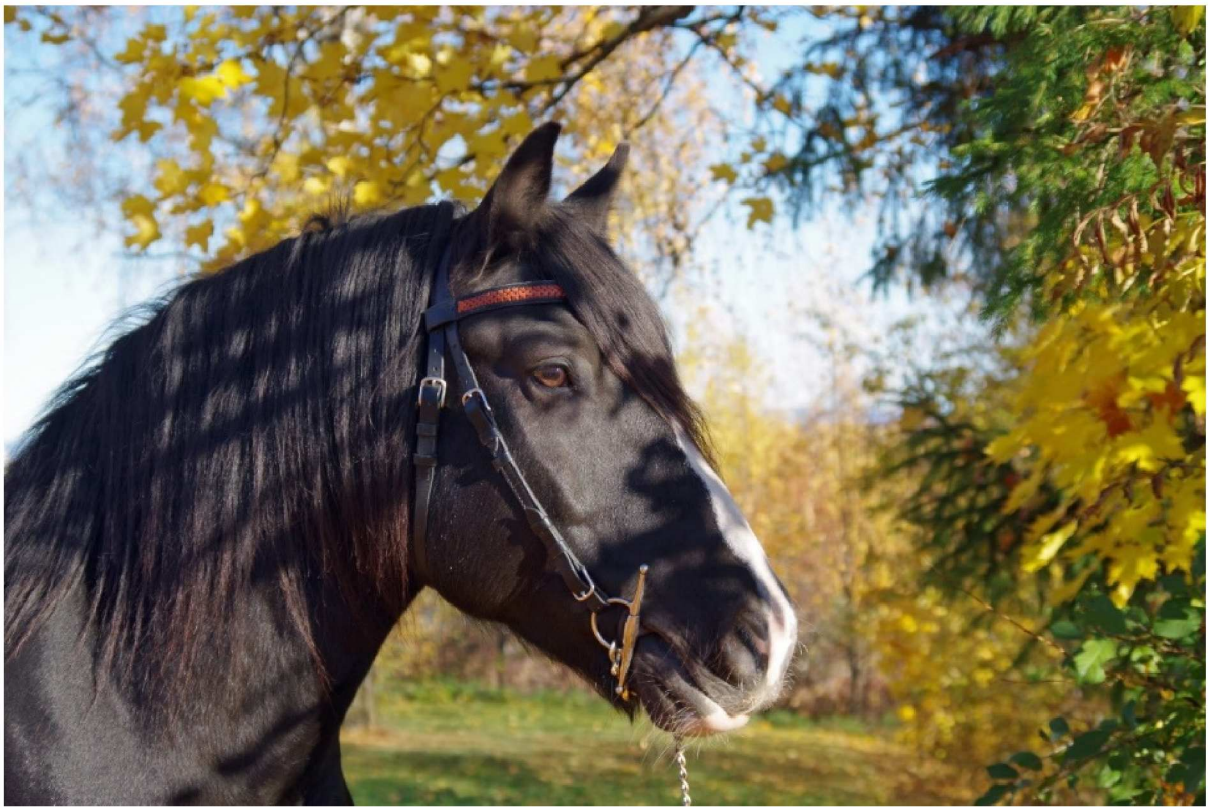

Dølahest (Foto: Norsk hestesenter)

Dølahesten er i dag brukt som fritidshest til kjøring og ridning, men benyttes også som arbeidshest i jordbruk og skogbruk. Den er kjent for å være sterkbygd, den har gode bruksegenskaper og ikke minst har den et rolig og godt gemytt. Rasen ble dannet med utgangspunkt i norske hester som på Østlandet gjennom avl hadde blitt påvirket av tyngre importerte hingster, særlig fra Danmark og Tyskland. Fullblodshest fra Storbritannia har også hatt noe påvirkning. Dølahesten skal være en sunn, funksjonell og middels tung hest med gode bruksegenskaper. Den har en mankehøyde på om lag 148 til 155 cm og godkjente

farger er svart, brun, rød, borket, gul, blå og andre skimler. Avtegn som stjerne og bles eller i kombinasjon er vanlig. Landslaget for Dølahest ble stiftet i 1947, og er ansvarlig for rasen. Det er i dag 18 lokallag rundt i hele landet.

Fjordhest

Før 1860-tallet var det dårlig med veistruktur på Vestlandet, og fjordingen, eller vestlandshesten som den også ble kalt, sto for en viktig transportform i fjell og langs fjorder. I det bratte og ulendte terrenget passet denne lette og stødige hesten godt.

Fjordhest (Foto: Åsmund Langeland)

Etter initiativ fra Det Kongelige Selskap for Norges Vel ble den første stamboka for fjordhest utgitt i 1910. Rasens bruksområder varierer i dag fra tung drift som arbeidshest til en lettere og god sportshest til kjøring og riding. Fjordhesten er lett gjenkjennelig med sin blakke farge og (klippet) ståman. Etter rasestandarden skal den være mellom 135 cm og 150 cm i mankehøyde, og har følgende farger: brunblakk, grå gulblakk, rødblakk og ulsblakk. Norges Fjordhestlag ble stiftet i 1949, og er ansvarlig for fjordhestavlen. Det er i dag nesten 50 lokallag for rasen spredt over landet, og det eldste ble stiftet allerede i 1899.

Nordlandshest/lyngshest

Den første, kjente og dokumenterte utstilling hvor lyngshest var stilt, var i 1898 på Lyngseidet i Troms. På 1930 tallet ble det satt i gang organisert avl av nordlandshest/lyngshest. Da var populasjonen lokalisert til de nordligste fylkene med hovedtyngde langs Lyngenfjorden i Troms. Rasen ble anerkjent med egen rasekode av departementet i 1968, og den første hingsten ble stambokført i 1969. Rasen har vært kalt lyngshest eller nordlandshest avhengig av hvor i landet den har befunnet seg, men i 1998 ble det vedtatt at det offisielle navnet er nordlandshest/lyngshest. Rasen har alltid hatt et allsidig bruksområde, og var tidligere brukt til all slags gårdsarbeid og som skyss- og ridehest. Den er en allsidig hest alle i familien kan bruke. Den er sterk nok til å bære en voksen rytter, og er høvelig i størrelse og lynne også til barn og ungdom. Nordlandshest/lyngshest er en velegnet konkurransehest i alle disipliner innenfor ridning og kjøring, og er også godt egnet til turridning og kløving. Landslaget for nordlandshest/lyngshest ble stiftet i 1992. Rasen skal være om lag 125 til 145 cm i mankehøyde, og følgende farger er godkjent: rød, brun, svart, gul, borket, sølvbrun, sølvsvart, sølvborket og alle avblekbare skimmelvarianter av disse. Det er i dag åtte lokallag, spredt over hele Norge.

NRK laget i 2013 en underholdningsdokumentar i serien "Folk", som heter "Lykken er en lyngshest". Den viser mange av lyngshestens flotte kvaliteter. Filmen kan ses her.

Nordlandshest/lyngshest (Foto: Norsk hestesenter)

Kaldblodstraver

Bakgrunnen for utviklingen av travløp var blant annet at en rask landeveishest var et samfunnsmessig mål, som spesielt presteskapet arbeidet for å utvikle på 1700-tallet. På landsbygda ble arbeidshester brukt til kappkjøring for konkurranse og underholdning. Fra 1872 delte man avlen av dølahesten i to, og hester som viste stor hurtighet ble avlet for å bli travhester, dette var utgangspunktet for kaldblodstraveren. Den svenske og norske kaldblodstraveren er nært beslektet og landene samarbeider i dag om avl av kaldblodstraver.

Det Norske Travselskap (DNT) ble stiftet i 1875 og består av 12 travforbund og 174 travlag fordelt over hele landet.

Kaldblodstraver (Foto: Ingrid Lampe)

4 Aktører

Dette kapittelet omtaler noen sentrale aktører som er relevante for hestenæringen i Norge.

Premissleverandører

- Departementene
- Mattilsynet
- Miljødirektoratet
- Matmerk
- Rikstoto

Nasjonale hestesentre

- Norsk Hestesenter
- Norsk Fjordhestsenter
- Nasjonalt senter for nordlandshest/lyngshest

Hestesporten

- Trav, Det Norske Travselskap
- Galopp, Norsk Jockeyklub
- Ryttersport, Norges Rytterforbund
- Andre grener, medlemsorgansisasjoner
- Avl og utstilling, avlsorganisasjonene

Nærings- og andre vesentlige aktører

- Norsk Hovslagerforening
- Rideskoler og ridesentre
- Hest og Helse
- Inn på tunet SA
- Virksomheter med godkjent Bransjestandard hest
- Norges Bondelag
- Opplæringskontoret for Hestefaget og Hovslagerfaget
- Hestesportens sekretariat for næringsutvikling og samfunnskontakt
- Trenerstaller og spill

4.1 Departementene

4.1.1 Landbruks- og matdepartementet

I tillegg til en sentral rolle i norsk forsvar, var hesten tidligere en nødvendig bidragsyter i norsk landbruk. Landbruks- og matdepartementet (LMD) har derfor tradisjonelt sett hatt en viktig rolle når det gjelder hestehold i Norge. Denne rollen er vesentlig endret i de senere år, men LMD har fortsatt ansvar for viktige elementer knyttet til blant annet bruk av hest i landbruksnæring, avlsarbeid og genbevaring, dyrevelferd og spillpolitikk.

LMD har det administrative ansvaret for Mattilsynet og derav en overordnet rolle i forhold til håndheving og utforming av regelverk knyttet til dyrevelferd, dyrehelse og mattrygghet. LMD har også ansvar for totalisatorspill og utsteder konsesjon for dette. LMD har ansvar for genressursbevaring gjennom dialog med Norsk Hestesenter og de regionale hestesentrene. De norske hesterasene; fjording, nordlands-/lyngshest og dølahest har et så lavt antall dyr og føllinger i populasjonen at de er ansett som utrydningstruet. Rasene representerer en nasjonal kulturarv med et internasjonalt genbevaringsansvar. Konvensjonen om bevaring av biologisk mangfold (Riokonvensjonen) gir Norge en internasjonal forpliktelse om genbevaring av truede arter, noe som ligger innenfor LMD sitt ansvarsområde.

LMD arbeider for utvikling av tilleggsnæringer i landbruket, derunder Inn på tunet hvor hesten ofte er en delaktør. LMD har sammen med Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) lagt frem en handlingsplan for Inn på tunet. Her har Arbeidsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet bidratt med innspill.

LMD har styringsdialog med blant annet Norges Forskningsråd (NFR), og har ansvar for fagskoler relatert til landbruket.

4.1.2 Kommunal og moderniseringsdepartementet

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har ansvar for samfunns- og arealplanlegging etter plan- og bygningsloven.

4.1.3 Klima- og miljødepartementet

Klima- og miljødepartementet er fagdepartementet for friluftsliv og har ansvar for bl.a. friluftsloven og naturmangfoldloven.

4.1.4 Finansdepartementet

Finansdepartementet har ansvar for de generelle økonomiske rammebetingelsene for aktører i hestenæringen.

4.1.5 Samferdselsdepartementet

Samferdselsdepartementet har ansvar for trafikksikkerhet og lovgivning som omhandler trafikkregler for ferdsel med hest.

4.1.6 Helse- og omsorgsdepartementet

Helse- og omsorgsdepartementet har det overordnede ansvaret for at befolkningen får gode og likeverdige helse- og omsorgstjenester. Etter folketrygdloven § 5-22 kan Helfo gi bidrag til ridefysioterapi når visse vilkår er oppfylt. Ordningen forvaltes av Helsedirektoratet og omfatter kun fysioterapeuter.

4.1.7 Kulturdepartementet

Kulturdepartementet har ansvar for bl.a. den statlige politikken og forvaltningen på områdene kultur, idrett, frivillig virksomhet og pengespill og lotteri.

4.2 Mattilsynet

Mattilsynet har ansvar for å føre tilsyn med at hest holdes og transporteres i samsvar med regelverket om dyrevelferd og dyrehelse, inkludert merking og registrering. Dette skal forebygge dyrelidelser og utbrudd av smittsomme sykdommer. Dyreeiere har selv ansvar for å følge bestemmelsene i regelverket. I tillegg skal regelverket ivareta mattrygghet.

4.3 Miljødirektoratet

Miljødirektoratet er et statlig forvaltningsorgan underlagt Klima- og miljødepartementet. Miljødirektoratet jobber for et rent og rikt miljø. Hovedoppgavene er å redusere klimagassutslipp, forvalte norsk natur og hindre forurensning. Miljødirektoratet har som oppgave å sørge for at allemannsretten følges opp i praksis, og å stimulere til at folk bruker naturen og har glede av den.

4.4 Matmerk

Matmerk er en uavhengig stiftelse som ble opprettet av Landbruks- og matdepartementet i 2007. Stiftelsen har ansvaret for flere tjenester og merkeordninger i norsk landbruk. Bl.a. har Matmerk ansvaret for:

- godkjenning av gårder til Inn på tunet-ordningen.
- internkontrollsystemet i landbruket, KSL, som er en bransjestandard godkjent av Mattilsynet.
- Kompetanseutviklingsprogrammet i landbruket KIL.

4.5 Norsk Rikstoto

Norsk Rikstoto er spillselskapet som organiserer hestespill i Norge med konsesjon fra Landbruks- og matdepartementet. I henhold til forskrift om totalisatorspill skal inntektene fra totalisatorspill bidra til å styrke hestesporten, hesteholdet og norsk hesteavl. Landbruks- og matdepartementet fastsetter andelen av bruttoomsetningen som går til dette formålet.

4.6 De nasjonale hestesentrene

Norge har tre nasjonale hestesentre; Norsk Hestesenter (NHS) på Starum, Nasjonalt senter for nordlandshest/lyngshest (tidligere Nord Norsk Hestesenter (NNHS)) i Målselv og Norsk Fjordhestsenter (NFHS) på Eid. De nasjonale sentrene ble opprettet som en direkte følge av nedlegging av hestetjenesten i forsvaret. Saken ble utredet og lagt fram for Stortinget i 1983 (jfr St.meld.nr.78 (1982-83)) og behandlet i 1984 (jfr Innst.S.nr.130 (1983-84)).

4.6.1 Norsk Hestesenter (NHS)

NHS har av LMD blitt tildelt oppgaven som overordnet fagmiljø for avlsspørsmål på hest. NHS har sammen med de to andre nasjonale sentrene, et særlig ansvar for de nasjonale rasene, og et eget ansvar for Dølahesten. I dette arbeidet ligger også en forpliktelse til å bidra med sekretariatsfunksjon for Avlslaget for Dølahest. NHS mottar driftsstøtte fra totalisatorspill der LMD fastsetter støtten. NHS tilbyr fagutdanning og holder kortere kurs innen hestefaget. NHS er NOKUT-godkjent for sine utdanningstilbud på fagskolenivå. 17 organisasjoner stiftet Norsk hestesenter. NHS har også sekretariatsfunksjon for et fagutvalg

som gir anbefalinger til Landbruks- og matdepartementet om oppfølging av handlingsplan for bevaring av de nasjonale rasene.

4.6.2 Nasjonalt senter for nordlandshest/lyngshest (NSNL)

NSNL har et særskilt ansvar for nordlands-/lyngshesten og fremmer bruk og avl av denne rasen. Senteret ligger i Målselv kommune. NSNL får i 2018 et statstilskudd på rundt 1,4 mill kroner for genressursbevaring. I dette arbeidet ligger det også en forpliktelse til å bidra med sekretariatsfunksjon for landslaget for nordlandshest/lyngshest. NSNL tilbyr undervisning i ridning og kjøring, samt kurs i samarbeid med blant annet NHS.

4.6.3 Norsk Fjordhestsenter (NFHS)

NFHS har base i Nordfjordeid og har som oppgave å fremme bruk av fjordhesten. NFHS tilbyr ridekurs, er seminstasjon for fjordhest, rideleir og ferdig utdannede hester. Mesteparten av inntektene kommer fra utleie av anlegget til Fjordane Folkehøgskule som de har et nært samarbeid med. NFHS får i 2018 rundt 1,4 mill kroner i årlig statstilskudd for genressursbevaring. I dette arbeidet ligger det også en forpliktelse til å bidra med sekretariatsfunksjon for Norsk Fjordhestlag. Fjord Horse International (FHI) har kontor ved NFHS og tett samarbeid med senteret. De har formidling og promotering av fjordhesten utenlands som hovedoppgave.

4.7 Sportsorganisasjoner

Hesten er en viktig utøver i mange ulike former for hestesport i Norge. Det som spesielt kjennetegner hestesport er at samspillet mellom dyr og mennesker står i fokus. Hestesport kan utøves av begge kjønn på like vilkår, i alle aldre og på alle ferdighetsnivå, samt at funksjonshemmede er godt integrert. Ryttersporten og tilhørende grener med hest betraktes som idrett. Rideklubber er derfor tilknyttet Norges idrettsforbund og har, som andre idrettsklubber, mulighet til å søke spillemidler fra Norsk Tipping. En del rideanlegg er i stor grad finansiert med tilskudd fra slike midler. Hestesport utøves både av profesjonelle, dvs. yrkesutøvere og amatører. Hestesport i Norge er organisert av bl.a. Det Norske Travselskap, Norsk Jockeyklub, Norges Rytterforbund og Western Riders Association of Norway.

4.7.1 Norges Rytterforbund /NRYF

NRYF er medlem av Norges idrettsforbund og er organisasjonen for idrett og konkurranse med hest. Det er over 340 rideklubber tilsluttet NRYF i Norge fordelt over hele landet. Klubbene er igjen organisert gjennom 17 rytterkretser. NRYF har mer enn 32 500 medlemmer. For å starte konkurranser kreves medlemskap av en rideklubb og lisens hos NRYF for både hest og rytter fra et visst nivå. NRYF har i tillegg til sport og aktiviteter for barn og unge, ansvar for dopingbestemmelser i ridesporten både for hest og utøver.

Ridning er den 15. største idretten i Norge. Denne idretten består av ni grener. De ni grenene er sprang, dressur, funksjonshemmede, kjøring, mounted games, voltige, distanse, feltritt og islandshest. Både sprang, dressur og feltritt er olympiske grener, og ridning for funksjonshemmede er en paralympisk gren.

4.7.2 Det Norske Travselskap

Det Norske Travselskap (DNT) er en medlemsorganisasjon. Den består av 12 travforbund som er en paraply for 174 travlag fordelt i hele landet med til sammen ca 13 000 medlemmer. Lokallagene tar del i organiseringen av det norske travselskap gjennom generalforsamlingen. Administrasjonen holder til på Bjerke travbane i Hestesportens hus og er delt inn i fire avdelinger; sportsavdelingen, avdelingen for hestevelferd og dopingkontroll, avl- og sertifiseringsavdelingen og organisasjonsavdelingen.

DNT organiserer alt av travløp i Norge. Totalisatorspillet gjennomføres av Norsk Rikstoto.

Rekruttering til travsporten skjer blant annet gjennom ponnitrav. Over 1000 barn og unge er lisensierte til å delta i travløp med ponnier.

4.7.3 Norsk Jockeyklubb

Norsk Jockeyklubb er medlemsorganisasjonen for galoppsporten og avl på engelsk fullblodshest i Norge og har 155 medlemmer. Sporten er forholdsvis liten og klubben har sitt sekretariat på Øvrevoll, der Norsk Jockeyklubb også er aksjeeier. NJ organiserer galoppløp i Norge. Løpene foregår på Øvrevoll Galoppbane i Bærum. Sporten er sesongavhengig, dvs. at løp kun arrangeres i vår-, sommer og høstmånedene. I likhet med travløpene organiserer Norsk Rikstoto også totalisatorspill knyttet til galoppsporten.

4.7.4 Western Riders Association of Norway (WRAN)

WRAN er en nasjonal interesseorganisasjon for westernridning. Organisasjonen har som formål å samle interessen for westernridning, samt fastsette konkurranseregler og utstede lisenser. Westernridning er anerkjent av Federation Equestre Internationale (FEI) og er en del av VM i hestesport som arrangeres av FEI.

4.7.5 Andre grener

Polo og tent pegging er også sportsgrener som utøves i Norge.

Det finnes organisasjoner for mange av de ulike hesterasene. Disse arrangerer ulike typer mesterskap for hester av den aktuelle rasen.

Vi har også organisasjoner som fremmer interesser spesielt knyttet til andre bruksområder enn ridining.

En ikke uttømmende liste over organisasjoner finnes i siste kapittel: Lenker

4.8 Avlsorganisasjoner

I tillegg til NHS sin overordnede rolle, har hver rase sin egen avlsorganisasjon. Mattilsynet godkjenner avlsorganisasjonene i henhold til avlsforskriften. Avlsorganisasjonene er viktige for samholdet og miljøet rundt den enkelte rase. De bidrar til å arrangere aktiviteter og utstillinger som har betydning for avlsarbeidet. Mange av avlsorganisasjonene er også blant stifterne av NHS og sitter i representantskapet. De nasjonale hestesentrene har et tett samarbeid med avlsorganisasjonene for de nasjonale rasene.

4.9 Norges hovslagerforening

Norges hovslagerforening ble stiftet på Starum i 1993, og har siden den gang arbeidet aktivt for hovslagerfaget. Hestevelferd og betydningen av riktig og god hovpleie har hele tiden vært sentralt i foreningens arbeid.

Foreningens formål er å oppmuntre hovslagere til utvikling og utdanning for hestens velferd og hesteeierens trygghet, bedre medlemmenes arbeidsvilkår og –situasjon, være profesjonelle hovslageres upolitiske organisasjon, være en naturlig aktør i utviklingen av fagutdanningen, og fremme synet om bruk av profesjonelle fagfolk blant Norges hesteeiere.

Hovslager i arbeid. (Foto: LMD)

4.10 Rideskoler og ridesentre

Rideskoler og ridesentre er viktige sosiale arenaer som gjør det mulig for mange å drive aktivitet med hest. Rideskolene og ridesentrene er svært viktige arenaer for bygging av breddekompetanse hos barn, ungdom og foresatte som senere ønsker å skaffe seg hest. Kompetanse er en forutsetning for å ivareta menneskers sikkerhet og god dyrevelferd.

Økonomiske rammebetingelser gjør at stadig flere rideskoler legges ned blant annet til fordel for privatoppstalling. Kamp om arealer i bynære strøk fører også til nedlegging eller hindrer bygging av ridesentre. Dette gjør at ridning som fritidsaktivitet blir vanskeligere tilgjengelig.

Flere rideklubber i Norge driver ridesentre basert på frivillighet og midler fra Norsk Tipping. Dette fører til at stedene driftes av ufaglærte foreldre og andre interessenter, men gir likevel et viktig tilbud i kommunen.

Skedsmo kommune (fra og med 2020 vil navnet være Lillestrøm kommune) har et kommunalt anlegg, Sørum fritidsgård, som blir behandlet på lik linje med andre fritidstilbud i kommunen. Skedsmo kommune ser på dette som en viktig arena for barn og unge, og alle de ansatte er kommunalt ansatt. Søndre Ås gård og miljøsenter er underlagt fritidsenheten i Oslo kommune. De ansatte er kommunalt ansatt. Det er et stort og bredt aktivitetstilbud på gården.

Ridesentrene i Oslo har gått sammen i dialog med hverandre og Oslo kommune, og laget en beskrivelse av aktiviteten sin, tilbud og utfordringer, i et felles løft for å synliggjøre deres bidrag til idrett og ungdomsarbeid i kommunen. Oslo byråd ønsker at Oslos ridesentre skal være en del av idretts- og friluftslivet i byen. Det innebærer å være en del av den kommunale idrettspolitikken og den tilretteleggingen som hører med.

Byrådet har følgende mål for byens ridesentre:

- Oslo kommune skal aktivt legge til rette for ridesport og annen aktivitet tilknyttet ridesentrene
- Oslo kommune skal bidra til at ridesentrene er stabile og velfungerende institusjoner i sine nærmiljø
- Oslo kommune skal sørge for en helhetlig og likeverdig behandling av ridesentrene
- Oslo kommune skal styrke samarbeidet med ridefeltet

I vedlagte saksfremstilling for Oslo bystyre, finnes Byrådets saksfremlegg til Bystyret, med bl.a. beskrivelse av foreslåtte tiltak og bakgrunn for forslagene.

Ridesentrene i Oslo - rapport til kommu

Bynære ridesentre.pdf

4.11 Hest og helse

Hest og Helse er en interesseorganisasjon for bruk av hest i helsefremmende arbeid. Organisasjonen jobber for tilrettelegging og utvikling av terapi og aktiviteter med hest rettet mot rehabilitering, behandling og folkehelse. Hest og Helse ble stiftet i 1971 og har siden da drevet kursvirksomhet og vært et viktig nettverk for næringsaktører. De fleste medlemmene av Hest og Helse driver ulike virksomheter der hesten brukes i terapi eller helsefremmende arbeid. LMD har gitt en årlig støtte til organisasjonen i flere år.

Norge har flere institusjoner som jobber med hest i helsearbeid. Blant aktører med lang erfaring som bruker hesten i psykoterapeutisk behandling er Modum bad, Oslo Universitetssykehus, Gaustad og Nordlandssykehuset med Lofoten Hest og Helse. Beitostølen Helsesportsenter har et godt forankret tilbud spesialisert på bruk av hesten til rehabilitering av fysiske lidelser. Det er en utfordring for brukere av disse

behandlingstilbudene, særlig innenfor behandling av rusmisbrukere, at det ikke er godt tilrettelagt for ettervern og oppfølging etter behandling.

HELFO gir bidrag til ridefysioterapi når visse vilkår er oppfylt.

4.12 Inn på tunet SA

Inn på Tunet SA er en medlemseid interesseorganisasjon som ble stiftet 15.mars 2016. "Inn på tunet" er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Tjenestene skal gi mestring, utvikling og trivsel. Inn på tunet Norge SA representerer gårder som sammen har dannet felles foretak som yter velferdstjenester. Tilbudene tilpasses alle nivå og aldrer. De fleste tilbudene er rettet mot oppvekst og opplæring, arbeid og arbeidstrening samt helse og omsorg. Regionale medlemsbedrifter presenterer og tilbyr Inn på tunet- gårder i flere regioner.

4.13 Norges Bondelag

Norges Bondelag (Bondelaget) har en tilknytning til hestenæringen på flere områder. I 2007 laget Bondelaget en innstilling fra et hestepolitisk utvalg som inneholder mange elementer viktige for hestenæringen. Et av de foreslåtte tiltakene var å jobbe for at hest som næring blir akseptert og godtatt som en del av landbruksbegrepet. Bondelaget ønsket også å samarbeide med hesteaktører for å legge bedre til rette for arealbruk og ferdsel med hest i kommunene. I tillegg setter de søkelyset på behovet for kompetanse og kurs rettet mot hesteeiere. Bondelaget ser potensialet hestenæringen har som en tilleggsnæring i landbruket og ønsker å bidra til dette.

4.14 Opplæringskontoret for Hestefaget og Hovslagerfaget

Opplæringskontoret for Hestefaget og Hovslagerfaget er en sammenslutning av bedrifter innen hestebransjen som ønsker å samarbeide om opplæring av lærlinger og utvikling av egen virksomhet. Opplæringskontoret er godkjent av utdanningsetaten i alle fylker i Norge.

4.15 Hestesportens sekretariat

Hestesportens sekretariat for næringsutvikling og samfunnskontakt er et samarbeid mellom NHS, NRYF, DNT, Norsk Jockeyklub og Norsk Rikstoto, hvor de arbeider for å bedre rammevilkårene for hestesporten i Norge.

5 Ferdsel med hest

5.1 Innledning

Hestene i vår tid ferdes både i utmarka og i sterkt trafikkerte områder. Her gjelder ulike regler som det er viktig å kjenne til både for hestefolk, offentlige instanser, trafikanter og grunneiere. Kommuner som planlegger og tilpasser, bidrar til smidige løsninger og hindrer konflikter og ulykker.

Å kunne ri eller kjøre med hest i trygge omgivelser er et etterspurt gode. Mange ridehester trenes mye i ridehus eller på ridebaner, men ridehester trenger også avveksling fra ridehustrening. Travhester og hobbyhester for øvrig trenes og ferdes på baner, veier og stier.

Ferdselen stiller krav til hestefolk om å vise hensyn. For de fleste hestene er underlaget viktig, og mange vil unngå å ferdes over lange strekninger på asfalt og harde grusveier. Men i en god del tilfeller er det nødvendig å kjøre eller ri på asfalt- eller grusveier med trafikk for å komme til områder som er bedre egnet for hester. Det er også veldig viktig at andre trafikanter tar hensyn til hester som de møter.

For mange funksjonshemmede er hesten den eneste eller beste måten de har til å komme ut og oppleve naturen. Når de rir, er hesten deres bein.

5.2 Konflikter og ulykker

Mangel på løyper og stier for hest bidrar til konflikter og ulykker. Å opprette stier der ridning og kjøring med hest har prioritet, og andre brukere må vise hensyn kan være løsningen på mange konflikter som oppstår mellom ryttere/kusker, grunneiere og andre brukere. God informasjon i form av skilting langs traseen kan være konfliktforebyggende. Særlig gjelder dette i hestetette områder, der kommunen bør betrakte områdets hesteeiere på linje med andre turgåere og mosjonister.

Det viktigste av alt er at tallet på ulykker minsker når særlig yngre ryttere og kusker slipper å ferdes med hest i trafikkerte områder. Slike tiltak trenger ikke føre til at tallet på hest øker, men snarere at hestefolk holder seg til områdene som er tilrettelagt for dem, noe som også vil være til fordel for grunneierne.

VANG KJØRE-OG RIDESTIER

I Vangsåsen i Hedmark, fant hestefolk, Hamar kommune og grunneierne en løsning i et område der skogsstier ble tungt belastet med hestetråkk, samtidig som man erfarte at ikke alle hester var like sikre i trafikken. Partene kom sammen, og etter ett år med forhandlinger og avtaler startet de arbeidet med å lage en ride- og kjøresti. Første del ble åpnet i 2007, og stien har siden blitt utvidet og koblet til mange store og små staller i området. Traseen er tre meter bred, den er gruset opp, bekker er lagt i rør og bløte partier er drenert. Ved hjelp av dugnadsinnsats og offentlige tilskudd (Smil-tilskudd) er traseen pr 2018 16 km lang. Ifølge daværende landbrukssjef i Hamar kommune, Stein Enger, var det flere elementer som førte til et godt resultat i Vangsåsen. Man spilte på lag med grunneierne, landbrukskontoret påtok seg rollen som sekretariat og motor, og man opererte med en talsperson for henholdsvis hesteeierne og grunneierne. En del av

suksessen skyldtes også at landbrukskontoret sørget for å få prosjektet inn som et satsingsområde i kommunens næringsplan og i samfunnsdelen i kommuneplanen.

Vang kjøre- og rideveier ble prosjektet kalt, og stiene har også blitt populære blant gående. Gjennom god skilting markeres det at motorisert ferdsel er forbudt. Informasjonstavlene forbygger problemer. Under elgjakta brukes sosiale medier som varsling slik at det ikke ferdes hester i området mens jakta pågår.

5.3 Å anlegge og planlegge ride- og kjøreveier

Det første som må gjøres når man skal planlegge en ride- og kjørevei, eller sti, er å kartlegge behovet. Hvem ønsker en tilrettelagt vei – er det hestefolk, grunneiere, kommunen eller andre? Skal veien løse et akutt problem eller dekke et mer langsiktig behov? Har man funnet svar på disse spørsmålene blir videre arbeidet enklere. Man bør også avklare om man er ute etter en ridevei eller en kombinert løsning for både ride- og kjørehester, eller andre kombinasjoner som inkluderer hest og andre kjørende eller gående. Det er viktig med tidlig kontakt med kommunen dersom man ønsker å sette i gang med bygge- eller anleggstiltak, inkl bygging av vei. Det er kommunen som må ta stilling til om tiltaket er i tråd med kommunens planer eller om det kreves planendringer / reguleringsplan eller dispensasjoner, og hva slags tillatelser forøvrig som evt. kreves.

Her følger en kortfattet beskrivelse av de ulike stadiene når man skal lage en ride- og kjørevei:

1. **Kontakt med grunneiere**
   Det er avgjørende å spille på lag med grunneierne. Mange grunneiere har ingenting imot å legge til rette areal for hesteveier, forutsatt at det ikke fører til skader på underlag, dyrkamark eller lignende. Det finnes derimot også grunneiere som sier nei fordi de av ulike årsaker ikke ønsker hester på sin grunn. Det vil ofte være en fordel at aktører, inkludert kommunen, som har dialogen med grunneierne fra første stund har kunnskap til regelverk og utfordringer for å sikre en konstruktiv diskusjon.

2. **Hensynet til hestens atferd**
   I planleggingsfasen er det vanskelig å styre unna alle momenter som kan virke skremmende på en hest eller som kan være vanskelig å passere for en hest. Men en bevisst planlegging kan likevel sikre smidige løsninger som kan forebygge skader og ulykker.

   I våte perioder vil mange ryttere føre hestene sine ved siden av de opptrampede sporene på en sti. Dette kan fort føre til at hele stien blir et gjørmehav, noe som kan gi konflikter med andre brukere av stien. Hester i frihet følger naturlig etter sin leder i opptrampede spor når de søker etter godt beite, vann eller hvileplasser. Hestens væremåte og reaksjonsmønster overfor underlaget kan utnyttes for å finne positive løsninger. Med relativt enkle midler kan man utforme traseer som gir et naturlig veivalg for hesteekvipasjene. Det kan gjøres billig, men krever kunnskap og innsikt.

3. **Bygging av ride -og kjørestier**
   Det er viktig å ta utgangspunkt i lokale forutsetninger, ikke endre naturen unødig og forholde seg til regelverk som gjelder for det aktuelle området (f.eks. naturmangfoldloven,). Selvsagt skal alle inngrep skje etter avtale med grunneier. Drenering og fyllinger er ofte aktuelle tiltak. Kvisting kan medføre skader, spesielt på gran, og bør skje i samråd med fagfolk. God skilting er vesentlig, og det bør finnes markeringer overalt der det kan oppstå usikkerhet om retningen. Det kan være fornuftig å skilte stien eller veien ved start og slutt.

   Det er en fordel å kunne kjøre eller ri en runde framfor å ferdes fram og tilbake. Alternative strekninger gir større variasjon og gjør stien mer interessant. Det kan være en fordel om vegetasjon og terreng gir hesteekvipasjen utfordringer av ulik grad.

   Større sti- og veianlegg bør avklares i reguleringsplan jf. kapittel 8, særlig dersom det innebærer større vegetasjons- og terrenginngrep, flerbruk mellom ulike brukergrupper osv. For større sti- og veianlegg kan det også være hensiktsmessig med behandling i kommuneplan.

4. **Dimensjoner på ride- og kjøreveier**
   Bredden på stien eller veien bør være på minimum 2,5 meter, og gjerne 3 meter. Bredden sikrer god sikt og muligheter for at hester kan passere hverandre. Her vil vurderingen av om trassen skal være tilpasset både ridende og kjørende med hest være avgjørende. Greiner som henger lavere enn 2,75 meter bør fjernes av sikkerhetsmessige årsaker. Samme høyde gjelder for tuneller og andre typer av passeringer. Store steiner og farlige punkter bør markeres, og man bør vurdere om inngjerding kan være en løsning.

   På områder som er særlig utsatt for å bli gjørmete i våte perioder kan det være nødvendig med forsterkninger, slik som dreneringsrør og veimatter. Dette dekkes med grov grus og bark eller flis. På denne måten vil bunnen tåle slitasje bedre ved regelmessig bruk.

5.4 Tiltak som kan dempe konflikter og hindre ulykker

Utviklingen i Sverige og Norge kan på mange måter sammenlignes. Jordbruket i vår tid har i utviklet seg til å bestå av færre og større gårdsbruk. Mindre og eldre gårdsbruk blir ikke sjelden kjøpt av hesteinteresserte samtidig som det bygges nye hesteanlegg. Eiere av mindre gårdsbruk der det er oppstallet hester vil i mange tilfeller ha behov for å bruke områder utenfor gårdens grenser for ridning og/eller kjøring. Det kan lede til konflikter, først og fremst mellom grunneiere og hestefolk. Konflikter oppstår også mellom hestefolk og andre brukere av skog og utmark, kanskje spesielt i tettstedsnære områder.

Den svenske forskeren Hanna Elgåker mener at kommunen bør bli mer bevisst og ta et større ansvar for utviklingen. Hun understreker at trenden med at hestetallet har økt kraftig siden 1960 er den samme over store deler av den vestlige verden. Elgåker viser til eksempler i England der man i stor grad har bygd stier for hest i tettbygde strøk, og der man også har tilpasset trafikklys med knapper i rytterens høyde. Å gi hester tilgang til tuneller under trafikkerte veier er et annet mulig tiltak. Det er viktig at hesten forstår hvor utgangen er og at den ikke blir innestengt på alle sider. Det kan være utfordrende for mange hester å gå

inn i en tunnel som er mørkere enn omgivelsene fordi hesten må tilpasse synet sitt til mørket. Hesten bør kunne se gjennom tunnelen eller se lyset i den andre enden.

5.5 Ferdsel med hest i inn- og utmark: Allemannsretten

Norsk natur innbyr til flotte opplevelser i samspill med hesten. Gjennom allemannsretten har vi i utgangspunktet lov til å ferdes fritt i naturen. Allemannsretten er noe mer begrenset for ryttere enn når man ferdes til fots. Hestefolk skal også vise hensyn slik at man ikke ødelegger eller skaper problemer for grunneiere og andre som bruker naturen. Og selvsagt skal man alltid vise respekt for naturen i seg selv. Hesten setter sine spor i naturen, og mange steder er dette en slitasje som tåles godt. Men det er viktig at hestefolk viser stor forsiktighet og er bevisste på hva ferdsel med hest innebærer. I kommersielle sammenhenger er det viktig å inngå avtaler med grunneiere. En avtale er spesielt viktig for rideskoler o.l. som regelmessig bruker veier og stier i utmark.

Den frie ferdselsretten- allemannsretten- er lovfestet i Friluftsloven. Miljøverndepartementet utga i 2007 et rundskriv om praktisering av loven til kommunene, fylkeskommunene og fylkesmennene. Det er viktig å vite om at friluftsloven ikke bare inneholder rettigheter, men også plikter. Bestemmelsene er ulike for bruk av hest i inn- og utmark. I tillegg gjør loven forskjell på om man rir eller kjører med hest.

Aktsomhetsbestemmelsen i friluftsloven suppleres også av bestemmelser i andre lover. Det vises f.eks. til forurensningslovens § 28 som setter forbud mot forsøpling og den generelle aktsomhetsplikten i naturmangfoldloven § 6.

Et godt samarbeid mellom grunneiere og andre brukere av naturen er viktig for å sikre at vi alle kan ha glede av mulighetene som allemannsretten gir.En standardavtale er utarbeidet i fellesskap av Norges Bondelag, Norges Skogeierforbund, Norges Rytterforbund, Det Norske Travselskap og Norsk Hestesenter. Disse organisasjonene anbefaler at hestefolk og grunneiere benytter denne når det skal lages skriftlige avtaler.

Hest på fremmed grunn AVTALE.pdf Hest på fremmed grunn - forenklet av

5.5.1 Hva regnes som innmark?

Innmark er gårdsplasser, hustomter, hyttetomter, hager og dyrka arealer slik som åker, eng og beiter som ligger i tilknytning til gårdsbruk.

(Foto: Ingrid Lampe)

Det er forbudt å ferdes med hest på innmark, og forbudet gjelder året rundt. Private veier og gårdsveier som går gjennom innmark regnes ofte som en del av innmarka, men dette må vurderes konkret. Ridning på innmarksveier eller stier som fører til utmark vil ofte være tillatt jf. friluftsloven § 3a. Dersom det er innmark bare på én side av veien, går veien i utmark. Denne retten gjelder imidlertid ikke for organisert aktivitet som for eksempel rideklubber. Ryttere og kusker som er i tvil om hva som gjelder, bør alltid ta direkte kontakt med grunneieren og gjøre tydelige avtaler. På den måten unngår man også at det oppstår konflikter. Samtidig er det viktig at både hestefolk og grunneiere kjenner loven.

5.5.2 Hva regnes som utmark?

Utmark er arealer som ikke er dyrka, slik som skog, fjell, strender og svaberg.

Friluftsloven tillater ridning og kløving med hest på alle stier og veier i utmarka. På veier og løyper om vinteren som er preparert for skigåing, har derimot hesten ikke adgang. I mange områder oppstår det konflikter mellom ulike brukergrupper når det prepareres skiløyper i traseer som resten av året har vært aktivt brukt av både gående, syklende og ridende. Det kan derfor være fornuftig at kommunen, der de har mulighet til det, bidrar til at man ved valg av løypetraseer ivaretar at flere brukergrupper gis tilgang til ferdsel på veier i utmark også om vinteren.

Plantefelt ble tidligere regnet som innmark, men regnes nå som utmark. Det er likevel ikke lov å ri her, med mindre dette skjer på sti og vei gjennom et plantefelt.

I fjellet over skoggrensa er det lov å ri over alt. Men samtidig sier loven at alle som ferdes på annen manns grunn skal opptre varsomt og vise hensyn slik at man ikke påfører skader eller ulemper for grunneiere, miljøet og andre som bruker utmarka.

Under vårløsning og i perioder med mye nedbør kan stier og veier i utmarka bli ødelagt av hesteferdsel. Kommunen kan i slike tilfeller stenge eller begrense ferdsel med hest etter samtykke fra grunneier eller bruker.

I områder med mye hest er det fornuftig å gjøre skriftlige avtaler om bruk. Avtalen kan spesifisere hvilke stier/veier det er greit å ferdes på, hvilke tider på året ferdselen kan foregå og eventuelt vedlikehold av vei.

Å gjøre avtaler med grunneier på forhånd er særlig viktig for dem som driver profesjonelt innen ridning, hesteutleie, travsport eller galoppsport. Ved en organisert virksomhet vil belastningen bli større på eiendommen, og derfor er en slik avtale ekstra viktig.

I noen tilfeller kan det være vanskelig å avgjøre om en privat vei ligger i innmark eller utmark. For eksempel kan en vei som går gjennom et hytteområde vurderes som utmark og dermed være tilgjengelig for hest. En avklaring med grunneier på forhånd er viktig.

(Foto: Ingrid Lampe)

5.5.3 Rettigheter og plikter i kommersielle sammenhenger

Allemannsretten gjelder uavhengig av hvor mange som rir sammen og om dette skjer i kommersiell sammenheng. Det betyr at de som for eksempel driver med hesteturisme i utgangspunktet ikke trenger tillatelse av grunneier for å bruke utmarka. Samtidig heter det i

friluftsloven at den som ferdes på annen manns grunn skal vise ekstra aktsomhet når det er snakk om hyppig ferdsel. Ved organiserte aktiviteter og grupperidning må man være oppmerksom på at den samlede belastningen kan være et brudd på hensynsregelen i friluftsloven §11.

5.5.4 Lokale bestemmelser

Kommunen kan lage lokale bestemmelser dersom ferdselen fører til ulempe for naturen, grunneieren eller andre brukere. Grunneier eller kommune, eller andre, kan ta initiativ til å få laget slike bestemmelser. For å unngå konflikter er det derfor viktig at alle hestefolk viser aktsomhet, og at de som er ansvarlige for kommersiell aktivitet tar et særlig ansvar for at bruken ikke fører til skader eller ulempe for andre. De lokale bestemmelsene kan si noe om hvilke stier og veier som kan brukes til hest, og eventuelt begrense ferdselen visse deler av året. Kommunen har ikke anledning til å forby ridning over store deler av kommunens område. I områder der hestene fører til stor slitasje er det naturlig at hestefolk og grunneiere avtaler fordeling av vedlikehold og reparasjoner av veier og stier der hester ferdes. Noen har også god erfaring med å lage egne stier som er tilrettelagt spesielt for hest. Det finnes mange eksempler fra ulike deler av landet der grunneiere har fått penger fra kulturlandskapsmidler i kommunen for å opparbeide ride- og kjørestier.

På nettsiden Miljøkommune.no finnes informasjon om allemannsretten og bl.a. veileder for prosessen med å lage kommunale forskrifter om regulering av ferdsel. Dersom hestefolk og grunneiere ikke kommer til enighet, kan kommunen vurdere saken.

Eksempler på lokale forskrifter:

Forskrift om regulering av ferdselen på Fritzøe Skogers eiendommer i Vestmarka, Larvik kommune, Vestfold

Forskrift om begrensninger i bruk av sykkel, hest og telt mv. i Fløyenområdet, Bergen kommune, Hordaland

Forskrift om ridning i Oslo kommunes skoger, Oslo

(Foto: Sissel Heigre)

5.5.5 Forskjell på å ri og kjøre

Den som ferdes med hest på andres grunn må kjenne til at loven skiller mellom å ri/kløve og å kjøre med hest. I utgangspunktet er det lov å kjøre med hest på privat vei som ligger i utmark. En grunneier har imidlertid lov til å forby hest og vogn på sin private vei. Hestefolk bør derfor være oppmerksom på skilting langs veier i utmarka. Igjen er det lurt å ta kontakt med grunneieren på forhånd dersom man ønsker å kjøre regelmessig med hest på en privat vei. Kjøring med hest på private veier i innmarka er ikke tillatt. Det er likevel fullt mulig å ta kontakt med den som eier den private veien og spørre om lov.

Verna områder og nasjonalparker kan i noen tilfeller være sårbare og ikke egnet for ferdsel med hest. Fylkesmannen og Miljødirektoratet har oversikt over hvilke områder dette gjelder.

Grunneieren har ikke lov til å sette opp skilt som forbyr hestetrafikk og annen ferdsel i områder der allemannsretten gjelder. Det er kommunen sitt ansvar å påse at det ikke settes opp ulovlige skilter eller andre stengsler som hindrer allmenn ferdsel.

5.5.6 Hva kan kommunen gjøre?

Kommunen kan med fordel kartlegge hvor hestene befinner seg, og særlig være klar over områder der det er mange hester. Hesteaktivitetene i kommunen bør integreres i kommuneplanleggingen for å finne gode løsninger og komme i forkant av mulige konflikter. Kommunen bør også engasjere seg i å utforme retningslinjer for ferdsel med hest der det er fornuftig, og gjøre dette i samarbeid med tillitsvalgte for hestefolk og grunneiere. Det kan også være lurt å involvere andre brukergrupper av løyper og stier, for eksempel lokale

idrettslag. Det kan f.eks. bli behov for å dele opp bruken av løypenett. Løyper og stier som er tilrettelagt for hest bør innarbeides i kart, også på tvers av kommunegrenser.

Et sammenhengende nettverk av ridestier i og mellom kommunene, kan bl.a. legge til rette for virksomhet som Bed & Box, hvor man rir fra hytte til hytte og også får fasiliteter for hesten på hytta. Der ridende og gående har samme rett til ferdsel bør dette skiltes/merkes for å unngå konflikter. I kommunal og fylkeskommunal utarbeidelse og revisjon av sti- og løypeplaner, bør ridestier inkluderes.

Prosjektet Hest som næring i Drammensregionen diskuterte utfordringer rundt ferdsel med hest, og kom frem til en rekke anbefalinger om tiltak til kommunene. Rapporten inneholder også referanser til hva som er gjort en rekke steder i landet. Det ble også laget et informasjonsark, rettet mot hestefolk, om turridning med hest.

Ørland Kommune har laget fine turveier på Ørlandet. Disse turveiene skal være et tilbud til alle, og gjelder også ferdsel med hest. Ørland Kommune og hestefolket har hatt flere møter for å komme til en enighet om bruk av turveiene.

(Foto: Sissel Heigre)

5.5.7 Verneområder, nasjonalparker

Det følger av naturmangfoldloven at saksbehandlingen i vernesaker skal legge til rette for best mulig samarbeid med grunneiere, rettighetshavere, berørte næringsinteresser og representanter for lokalbefolkningen.

Miljødirektoratet har gitt ut en veileder om opprettelse av verneområder etter naturmangfoldloven. Veilederen inneholder en omtale av de ulike verneformene ved områdevern etter naturmangfoldloven kap. V, og saksbehandlingsregler ved opprettelse av verneområder.

Av Miljødirektoratets veileder fremgår det bl.a. at:

- I verneområder vil ferdsel med hest kunne reguleres dersom det er nødvendig av hensyn til verneformålet.
- I naturreservater vil det variere om det bør legges restriksjoner på bruk av hest. Dersom det er eksisterende veier i området, kan det være aktuelt å tillate bruk av hest og kjerre og ridning på eksisterende veger og/eller stier.
- Hvilken type organisert ferdsel som kan skade naturmiljøet, må vurderes konkret for hver enkelt nasjonalpark, med vekt på verneformålet og ordlyden i bestemmelsene om organisert ferdsel. Om en virksomhet er av kommersiell karakter er ikke av betydning for vurderingen, det er virksomhetens virkning på verneverdiene som er avgjørende.
- Enkeltpersoners bruk av hest skal være tillatt i landskapsvernområder og nasjonalparker. Organisert bruk av hest skal normalt være tillatt på veier, samt traseer og områder som er godkjent for slik bruk i forvaltningsplanen. Aktuelle traseer og eventuelt områder skal således angis i forvaltningsplan. Organisert bruk av hest utenfor veg og slike angitte traseer skal da være søknadspliktig. Det er særlig hensynet til markslitasje som gjør det nødvendig å legge restriksjoner på denne typen organisert virksomhet.
- Friluftslivs- og reiselivsaktiviteter er gjerne de samme, eller de er ganske like. Reguleringer som er drøftet under omtalen av friluftsliv, som bruk av hest, vil derfor også gjelde for reiselivet. Som utgangspunkt kan veier, stier og løyper i verneområdene benyttes i forbindelse med reiselivsaktiviteter. Guidede turer med større grupper regnes som organisert ferdsel.

Et eksempel på regulering av ferdsel med hest i forbindelse med vern av naturområder er Forskrift om vern av Jærstrendene landskapsvernområde med biotopfredingar og naturminne i Randaberg, Sola, Klepp og Hå kommunar, Rogaland.

5.6 Hest i trafikken

Tallet på hest er bortimot seksdoblet de siste 50 år. Nullvisjonen for Nasjonal transportplan (2002-2011) er blitt stående som et sentralt begrep innenfor trafikksikkerhetsarbeidet, og er fulgt opp både i Nasjonal transportplan (2010-2019 og 2014-2023) samt i Nasjonal tiltaksplan for sikkerhet på vei (2018-2021). Nullvisjonen innebærer at det ikke skal forekomme ulykker med drepte eller livsvarig skadde i trafikken. Trafikantgruppen hest og ridende eller kusk er

ikke er nevnt spesifikt i disse dokumentene. Arbeidet med nasjonal transportplan 2022-2033 vil snart starte opp.

Vegtrafikkloven gjelder for ferdsel med hest, jf. § 1, og trafikkreglene om trafikk med kjøretøy gjelder også for rytter og fører/driver av hest, så langt de passer (jf. forskriftens §2, pkt. 2). I Norge finnes det ingen statistikk som viser omfanget av trafikkulykker eller trafikkuhell der hest er involvert. Det skjer ulykker i trafikken der hester blir skadet eller drept, men så lenge det ikke skjer personskader blir disse hendelsene ikke innrapportert til politiet.

Her i landet er det gjort liten eller ingen forskning på hest i trafikken. Men i en undersøkelse utført av Norsk islandshestforening i 2015, i forbindelse med utarbeidelse av informasjonssiden Hest i trafikken, svarte over 6000 kusker og ryttere på en rekke spørsmål om hest i trafikken. 90 prosent av de som svarte oppga at de benyttet offentlig vei i sin aktivitet. 16 prosent svarte at de har vært utsatt for en ulykke med hest i trafikken, mens 50 prosent svarte at de kjenner noen som har vært utsatt for ulykke med hest i trafikken. 52 prosent oppga at de selv har vært utsatt for en nestenulykke eller kjenner noen som har vært det. Undersøkelsen er ikke vitenskapelig, men forskning fra Storbritannia peker på at de ridende i trafikken utgjør en stor gruppe myke trafikanter. De antar at det er en underrapportering av hesterelaterte trafikkulykker, og at tallet på nestenulykker er høyt. I en britisk vitenskapelig undersøkelse fra 2011* svarte 60 prosent av de spurte at de har vært i en situasjon med nesten-ulykke.

*Chapman, C. & Musselwhite, C.B.A. (2011)Equine road user safety: Public attitudes, understandings and beliefs from a qualitative study in the United Kingdom. Elsevier. Accident Analysis & Prevention, 43 (6), 2173-2181

Svenske funn

I 2008 ble det utgitt en svensk forskningsrapport basert på politirapporterte ulykker med hest i trafikken. Her kommer det fram at fra 1992 til 2005 var det 157 ulykker der en rytter eller kusk var involvert, og der 201 personer var skadet. Ulykkene skjedde særlig vår og høst, og møteulykker og påkjørsel bakfra var høyt representert. Den svenske forskningen tyder på at ulykker med hest skjer under gode forhold; de skjer på rettstrekninger, i dagslys og under bra føreforhold.

Lite forskning på hest i trafikken

Både engelske og australske forskere* viser til at temaet hest i trafikken har fått lite oppmerksomhet i vitenskapen og i transportpolitikken sett i forhold til andre utsatte trafikantgrupper. Samtidig mener de at utfordringene må settes i sammenheng med holdninger og rapportert atferd både hos bilførere og kusker/ryttere. Funn viser at bilføreren og den som fører hesten ofte ikke er oppmerksomme på de samme farene på veien. Noen bilførere reagerer for eksempel med frustrasjon over at hesten går sakte og er i en fritidsmodus mens de selv har det travelt og er ute på veien i jobbsammenheng. Dessuten har mange bilførere liten eller ingen kunnskap om hestens atferd om hva som kan utløse frykt hos hesten. Et annet moment er at trafikkferdighetene hos ryttere og kusker er ulik. Det finnes for eksempel ingen nedre aldersgrense i Vegtrafikkloven for å ferdes med hest i trafikken.

I 2017 startet et forskningsprosjekt ved Handelshøgskolen/Nord Universitet om hest i trafikken som skal belyse rettspraksis i trafikkulykker med hest og hvordan lovverket er tilpasset dagens bruk av hest i trafikken. Prosjektet ser også hvordan hest og rytter/kusk reagerer på ulike kjøretøy og hvilke tiltak som gjøres i hestemiljøene for å hindre farlige hendelser i trafikken.

Utenfor hestemiljøet spør noen seg hvorfor hesten skal oppholde seg i trafikken siden den kan utgjøre en sikkerhetsrisiko. De færreste kusker og ryttere har noe spesielt ønske om å ferdes på sterkt trafikkerte veier. Ofte er det derimot slik at mange hesteekvipasjer må passere via trafikkerte strekninger for å komme fram til veier og stier med liten trafikk. Å generelt forby hesten på offentlig vei er derfor ikke noen løsning.

*Chapman & Musselwhite 2011; Thompson, McGreevy &Mc Manus 2015

Hestens atferd

Hesten er et dyr som reagerer med å flykte vekk fra faren dersom den får panikk. En voksen hest på rundt 500 kg som flykter er farlig. Fluktinstinktet er sterkt også hos dagens hester, og en hest i flukt vil kun tenke på å komme seg unna uten å gjøre noen vurdering av situasjonen for øvrig. Samtidig er det viktig at hester får trene på å omgås trafikk. Et samspill mellom hest, kusk/rytter og andre trafikanter kan bidra til å dempe faren for at det skjer ulykker.

Hestens hørsel er mye bedre enn menneskets. Hesteøret kan bevege seg etter hvor lyden kommer fra, og det kan signalisere hestens sinnsstemning. Hesten har panoramasyn, men synsfeltet rett fram med begge øynene er mer begrenset enn vårt.

Skarpe eller skramlende lyder, en motor som plutselig ruser eller en gjenstand som for oss er helt ufarlig kan skape frykt hos noen hester, og det kan igjen føre til at hesten kommer ut av kontroll. Hesten er et flokkdyr. Det betyr at dersom flere hester er ute sammen og en av dem blir redd og stikker, så kan man risikere at flere hester blir med i flukten.

Hva kan sjåførene gjøre?

Det aller viktigste trafikanter som møter hester i veien kan gjøre er å senke farten rolig og i god tid før man nærmer seg hesten, passere med god margin (2 meter) og øke farten forsiktig etter at man har passert hesten. Sjåfører bør også lære tegngivingen fra rytter/kusk som signaliserer stopp, svinging eller anmodning om å senke farten.

Hva kan rytteren og kusken gjøre?

Hester, ryttere og kusker som har liten erfaring med å ferdes i trafikken bør trene sammen med andre som er trygge. Det finnes ingen nedre aldersgrense for å ferdes med hest i trafikken ifølge Vegtrafikkloven, og det stilles ingen formelle krav til opplæring for å føre hest i trafikken. Hesteorganisasjonene anbefaler at ryttere og kusker som ferdes alene er i stand til å håndtere hesten i trafikken og er i stand til å lese trafikkbildet på en hensiktsmessig måte.

Trafikkreglene sier ingenting om refleksbruk hos hesteekvipasjer. Hesteorganisasjonene anbefaler derimot at hester, kusker og ryttere er utstyrt med refleks og lys når det er dårlig sikt eller mørkt. Utstyret skal være plassert på en slik måte at det kan sees av andre veifarende både forfra, fra siden og bakfra. Minimum bruk av refleksutstyr er refleksvest, refleksbånd, refleks på to hestebein diagonalt - gjerne alle fire bein, refleksbånd på hjelm og lykt bak på vogn i tillegg til refleks ved kjøring.

Ryttere og kusker bør kunne signalgivingen til andre trafikanter ved svinging, stopp eller anmodning til andre trafikanter om å senke farten. Norges Rytterforbund tilbyr Grønt Kort-kurs til sine medlemmer, og stiller krav om godkjent kurs før rytterne kan løse ut rytterlisens. I kurspakken ligger også kunnskap om ferdsel med hest i trafikken.

I 2016 introduserte Norsk Hestesenter nettsiden Hest i trafikken for å øke bevisstheten rundt hest i trafikken. På denne nettsiden finnes nyttig informasjon, kunnskap og instruksjonsvideoer beregnet på sjåfører, myke trafikanter, kusker og ryttere.

Nettsiden er finansiert gjennom midler fra Samferdselsdepartementet.

6 Reiseliv

6.1 Hesten i norsk reiseliv

Hesten har lange tradisjoner i norsk reiseliv. Et kjent eksempel er utenlandske turister som allerede på 1800-tallet ble fraktet med hest og karjol for å oppleve vestlandsfjorder og isbreer. Internasjonalt er hesteturisme i vekst i flere land, og også Norge har gode forutsetninger for å videreføre og utvikle attraktive opplevelser bl.a. knyttet til utmark og fjellområder. I Landbruks- og matdepartementets reiselivsstrategi "Opplevingar for ein kvar smak"(2017) er hest trukket fram som en ressurs for reiselivet. De norske hesterasene kan være med å forsterke lokal og regional identitet.

Organisasjonen Hest i turistnæring (HiT) ble stiftet i 1997, og har som hovedmål å ta seg av næringsinteressene for bedrifter med turridning, ridning og kjøring. Målet er også å sikre kunden god kvalitet på de tjenester som tilbys. Godkjenning av bedrifter som har hest som næring skjer etter et strengt kvalitetssikringsprogram. Flere bedrifter er også medlem i HANEN - en landsdekkende næringsorganisasjon for virksomheter innen bygdeturisme, gardsmat og innlandsfiske i Norge. HANEN har i overkant av 480 medlemsbedrifter over hele landet.

I mange land verden over bidrar hesteturisme til nasjonaløkonomien. Dette er belyst i Østlandsforsknings rapport Hest i turistnæring fra 2007. Slik er det ikke i Norge, men med en økt satsing fra både det private næringslivet og offentlige myndigheter kan man gi hesteturismen et betydelig løft, og med økt verdiskapning.

Mange vil nok tenke «ridning i fjellet» når man hører begrepet hesteturisme i Norge.

(Foto: Sissel Heigre)

Hesteturisme utøves over hele landet. En del av bedriftene er medlem i HiT. Ifølge den ovennevnte rapporten fra Østlandsforskning (2007) fantes det da i underkant av 80 bedrifter i Norge som driver med en eller annen form for hesteturisme. Østlandsforskning gjorde følgende observasjoner:

- Hesteturistbedriftene er få og relativt små, og de har små ressurser til både markedsføring og organisasjonsarbeid
- Turridning trekker flere turister enn andre hestetilbud
- Det er få bedrifter som har gjennomslag på internasjonale markeder
- Direktesalg er vanligst, men turridningsbedriftene bruker flere salgskanaler
- Innovasjonsaktiviteter (idéutveksling og produktutvikling) drives i stor grad av bedriftene i HiT, men også der har daglige oppgaver høyest prioritet
- Spredt lokaliseringsmønster gjør at faglig samarbeid med naboer eller områdebasert utviklingsarbeid blir krevende

HiT har utarbeidet et kvalitetssystem som tilfredsstiller alle krav fra myndighetene når det gjelder HMS. I tillegg har systemet en håndbok om markedsføring og økonomi. Alle medlemsbedrifter i HiT er med i Reisegarantifondet.

I 2011 ble et omfattende norsk-svensk prosjekt (Scandinavian Heartland) avsluttet, der et av målene var å styrke hesteturismen. Prosjektet ble støttet av InterReg, og på norsk side var Nord Østerdal og Fjellregionen i Sør-Trøndelag base. En rekke tiltak i prosjektperioden fra 2008 til 2011 var med på å styrke bedriftene som driver med

hesteturisme i området. Gjennom fullbookede kurs, studieturer, aktiv coaching og annen produktutvikling ble bedriftene styrket på mange og viktige områder.

Det er utgitt en God praksis-veileder for hesteturisme basert på to beslektede forskningsprosjekter. Det ene et NORA-finansiert prosjekt kalt Riding Nordic Native Breeds (RNNB), som fokuserer på utvikling av hesteturisme med nasjonale hesteraser på Vestlandet, Island og Færøyene. Det andre, delprosjektet Hest i opplevelsesbasert reiseliv som ble finansiert av Fylkesmennene i Nordland og Troms. Fokus for disse prosjektene var forretningsutvikling, dvs hvordan hjelpe bedrifter som driver hesteturisme med nasjonale raser å ekspandere, og hvordan få flere til å satse på dette markedet.

6.2 Hvor ligger de ubrukte mulighetene?

Den internasjonale organisasjonen Fédération Internationale de Tourisme Equestre (FITE) definerer begrepet på følgende måte*: Alle hesteaktiviterer som skjer med turister og som foregår når de er borte fra sin hjemstedsadresse.* Trolig ligger det muligheter her – ved å se ut over aktiviteter som «rideturer», «kanefart» og «gårdbesøk med barn og dyr».

Særlig store muligheter burde det ligge i å utvikle regionale ”spesialiteter” bygget rundt de nasjonale hesterasene, og på den måten styrke regional merkevare innen norsk reiseliv. Erfaringer fra hestebedrifter som pr i dag rendyrker sin lokale rase, viser at for gjestene, både norske og utenlandske, er det et viktig element at rasen som benyttes har en sterk lokal tilhørighet. (Se God praksis-veileder for hesteturisme). Dessuten er de norske hesterasene lokaltilpasset klima og geografi gjennom generasjoner, og de er kjente for å ha et behagelig og rolig gemytt. De kan derfor være godt egnet til aktiviteter i både sports- og fritidssammenheng.

Økt verdiskaping kan skje gjennom å lage reiselivstilbud som kan tilbys gjennom hele året, ikke bare om sommeren.

Hesten kan tas i bruk som en del av andre opplevelser, som for eksempel matopplevelser. Enkle grep kan være å ha tilgjengelig informasjon om den lokale hesterasen bakt inn i andre tilbud.

Man kan også holde hest av de nasjonale hesterasene på gårder som tilbyr reiselivsprodukter, uten at hesten nødvendigvis må inngå i tilbudet, men bare være der. Å kunne hvile blikket på beitende hester eller å kunne klappe en myk hestemule kan være med på å forsterke en opplevelse. Dette er enkle ting som kan bidra til økt verdiskaping hos den enkelte reiselivstilbyder. Det er ulike segmenter av turister, noe som også bør avspeiles i tilbudene. For noen grupper er nærkontakt med hest mer attraktivt enn en heldags ridetur.

(Foto: Ingrid Lampe)

En svensk rapport med tittelen "Horse vacation in Sweden" fra 2009 ser på mulighetene for at svensk hesteturisme kan nå et internasjonalt marked. Det pekes på 10

kvalitetskriterier som er viktig for om utenlandske turister velger en reise der hesten inngår som opplevelse: boforhold, måltider, vertskap, hestehold, sikkerhet, utstyr, rideveier/områder, produkter, logistikk, markedsføring/lansering. Rapporten konkluderer blant annet med at det er to viktige momenter som må på plass: bedriftsrådgivning og analyser som fører til økt kompetanse og kvalitet. Den trekker også fram solid markedsføring som et viktig element for å lykkes.

(Foto: Sissel Heigre)

6.3 Suksesshistorier med nasjonale og lokale raser i utlandet

Det finnes gode eksempler i utlandet der hesteraser med lokal tilknytning er brukt systematisk med svært vellykket resultat. Islandshesten er en viktig del av merkevaren og turistdestinasjonen Island. Et annet eksempel er camarguehesten som en meget viktig del av opplevelsen av kulturlandskapet og den regionale naturparken i Camargue i Sør-Frankrike. I begge eksemplene brukes hestene blant annet til å holde landskapet åpent og til å gi gjester opplevelser fra hesteryggen. Offisielle tall fra Camargue forteller om 800 000 turister som tilfører 210 millioner euro til lokaløkonomien årlig. Her er den lokale hesterasen en av attraksjonene.

6.4 Historiefortelling og markedsføring

Det som er særegent for de nasjonale hesterasene er at de bærer på så fantastisk mange historier som er relevante å fortelle til besøkende. Et eksempel på dette er historien om Vesleblakken, som mange kjenner. Den gode historien er et vesentlig kriterium for suksess i opplevelsesbasert reiseliv, og her har våre nasjonale raser et stort fortrinn.

Nibio-rapporten Hest i opplevelsesbasert reiseliv peker på at markedsføring og økonomi er noen av utfordringene for å bruke nordlandshest/lyngshest i reiselivet i Nord-Norge. Tanken om å legge til rette for klynger og lokale nettverk der også hestebedrifter blir inkludert, er noe som er sterkt etterspurt i bransjen. Felles markedsføring der gårder/bedrifter med ulike tilbud samarbeider om å tilby tjenester og opplevelser, vil kunne styrke alle.

Norsk huskatt, fjordhest og kaldblodstraver (Foto: Ingrid Lampe)

6.5 Tilrettelegging i utmark

Mange landbrukseiendommer har tilgang til store utmarksområder. Disse skal forvaltes på en god måte. Tilrettelegging for brukt av stier og skogsveier, jakthytter, koier og gapahuker vil være viktig for å kunne tilby opplevelser med hest. Denne erfaringen er også gjort i Sverige der man i noen regioner har lagt ned et stort og krevende stykke arbeid for å lage sammenhengende stier som kan brukes av hest over et omfattende område (*se* Scandinavian Heartland-rapporten, side 8).

Det koster å tilrettelegge for turisme i ulendt terreng. Grinder skal være i stand til å ta imot trafikk. De skal være enkle å åpne/lukke, og i enkelte områder bør kanskje veiene tilpasses

ferdsel med hest og/eller rullestolbrukere. Samspill mellom grunneiere og bevisst bruk av tilskuddsordninger vil være svært viktig for å få til gode løsninger. Hesten på sin side kan bidra til at flere brukergrupper kan ta i bruk naturen.

6.6 Bruk av andres grunn

Det er viktig med klare avtaler med grunneiere om bruk av andres grunn, samt å vurdere om spesielle behov og hensyn bør innarbeides i kommunens planer. "Garden som ressurs" er en veileder til plan- og bygningsloven om bygge- og anleggstiltak i tilknytning til landbruket. Den skal gi hjelp til riktig og effektiv saksbehandling av tiltak på landbrukseiendommer. Veilederen er utarbeidet av Landbruks- og matdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet i fellesskap. Målgruppa er kommunale og andre offentlige saksbehandlere og private tiltakshavere.

I Storbritannia er det utbredt med ridestier. The British Horse Society har laget kart som viser ridestier mange steder i landet.

7 Reise med hest til og fra Norge

Mattilsynet har egne veiledningssider om dyrehelsemessige regler for innførsel og utførsel av hest.

Tolletaten har informasjonssider om hvilke tollregler som gjelder.

8 Planlegging

8.1 Innledning

Dette kapittelet viser at plan- og bygningsloven er sentral for aktører i hestebransjen.

De som skal planlegge og drive aktivt med hest bør gjøre seg kjent med det offentlige planarbeidet slik at de kan ta høyde for dette i sin egen virksomhet, og vite når i planprosessen de kan påvirke. Den som ønsker å holde hest på egen eller leid eiendom eller starte virksomhet med hest, må først undersøke hva plansituasjonen er for den aktuelle eiendommen. Dersom plangrunnlaget ikke tillater den virksomheten man ønsker, kan man undersøke om det er mulig å endre på dette, og i så fall hva som kreves for å få til endringer. For å kunne påvirke politiske beslutninger, er det nødvendig å ha noe kunnskap om beslutningsprosessene i kommunen.

Selv om arealplanen tillater den ønskede virksomheten, krever virksomheten eller tiltaket ofte en tillatelse fra bygningsmyndighetene.

For saksbehandlere i offentlig planarbeid vil det være viktig å kjenne betydningen av dagens hestehold og hvilke behov slikt dyrehold vil medføre, og derved kunne legge til rette for det i sitt arbeid. De øvrige kapitlene i denne veilederen er ment å samle slik informasjon.

Det første underkapittelet omhandler en kort innføring i plansystemet i kommunen, mens øvrige underkapitler omhandler de forhold som er særegne for hestehold og bruk av hest, og som bør hensyntas i planarbeidet i kommunen.

De som ønsker råd og veiledning vedrørende planarbeid i kommunen, kan kontakte sin kommune og få hjelp.

En svensk doktorgrad fra Sveriges Lantbruksuniversitet i 2011 fra landskapsarktitekt Hanna Elgåker tar for seg planlegging med hest i tettbygde strøk.

Elgåker peker på hva som skjer i møtet mellom den unge hestenæringen og de tradisjonelle systemene for samfunnsplanlegging. Hun mener at planleggingen bør ha to perspektiver som spiller sammen; et «ovenfra og ned» og et «nedenfra og opp» både på kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå for å fungere best. Hun mener dialogen må være på plass mellom de ulike interessegruppene, men denne dialogen må forankres i det overgripende plansystemet. I Sverige finnes det nå flere hester enn mjølkekyr. Samtidig mangler statistikk og informasjon om struktur og utvikling innen hestesektoren, noe som har ført til at sektoren har blitt oversett, mener Elgåker.

Høgskolen for landbruk og bygdeutvikling har gitt ut rapporten Hest som næring i Sandnes. Forskning ble utført for å gi et kunnskapsgrunnlag for kommunens landbruksstrategi. Sandnes kommune er en stor kommune som rommer både byvekst, tradisjonelt jordbruk og fritidslandskap. Rapporten undersøker situasjonen for hestehold i Sandnes, både i form av muligheter og utfordringer dette gir for den videre planleggingen. Rapporten ser bl.a. på muligheter for utvikling av hesteklynger.

8.2 Plansystemet og søknadsplikt

Kommunene kan i sin planlegging ta stilling til hvor og hvordan det skal tilrettelegges for hest som næring og friluftsaktivitet gjennom kommuneplanen. I samfunnsdelen av kommuneplanen bør hest som satsingsområde for næring og fritidsaktivitet tas opp, og i arealdelen bør det avklares hvilke områder som egner seg for ulike hesteaktiviteter og anlegg.

Figur: forklaring av planstrukturen

8.2.1 Kommuneplanen

Kommuneplanen er kommunens overordnede styringsdokument. Planen gir rammer for utvikling av kommunesamfunnet og forvaltningen av arealressursene. Kommunal planlegging skal ivareta både kommunale, regionale og nasjonale mål, interesser og oppgaver. Kommuneplanen består av en samfunnsdel med handlingsdel og en arealdel for hele kommunen.

Kommunen kan i tillegg lage kommunedelplaner for bestemte temaer, sektorer eller geografiske områder. Kommunen står fritt til å velge hva det er hensiktsmessig å lage plan for.

Før kommunen utarbeider kommuneplan må det lages et planprogram. Planprogrammet er en «plan for planleggingen» som brukes til å bestemme hvilke temaer som skal behandles i planen, opplegget for medvirkning og hvilke utredninger som skal gjøres. Planprogrammet sendes på høring og legges ut til offentlig ettersyn før det vedtas, slik at alle kan komme med innspill.

8.2.2 Kommuneplanens samfunnsdel

Samfunnsdelen er en overordnet del av kommuneplanen som angir mål og strategier for utviklingen av kommunen. Samfunnsdelen bør ha en arealstrategi som gir føringer for utarbeidingen av kommuneplanens arealdel.

Samfunnsdelen kan blant annet ta opp hvordan kommunen kan styrke lokalt næringsliv, hvilke økonomiske grep som bør tas og hvordan kommunen vil samarbeide med andre aktører. Kommuneplanens samfunnsdel setter gjerne mål for viktige samfunnsområder som folkehelse, miljø, næringsutvikling, oppvekst, utdanning og inkludering. Næringsliv, utdanningssektor og andre offentlige tjenester, frivillig sektor og private aktører spiller en sentral rolle i utviklingsarbeidet til kommunen.

Kommunen kan også lage kommunedelplaner for bestemte temaer eller sektorer. Se veilederen Kommuneplanprosessen - samfunnsdelen – handlingsdelen for mer informasjon.

I veilederen Kommunal planlegging for idrett og fysisk aktivitet viser Kulturdepartementet til at grunnlaget for prioritering av spillemidlene er styrket gjennom det planverktøyet som finnes i kommunene. For Kulturdepartementet er videreutvikling av planverktøyet og bidrag til kvalitetsheving av de kommunale planene, et prioritert område.

Eid kommune har i kommuneplanens samfunnsdel 2013 -2025 forpliktet seg til å legge til rette for hesteaktiviteter. (se planen s. 23, pkt. 5.16) Dette følges opp i Kommunedelplan for idrett og fysisk aktivitet 2014-2026. Her påpekes betydningen av hesteaktiviteter i kommunen og konkrete tiltak for tilrettelegging. I Kommunedelplan for veg og trafikktrygging 2017-2029 (s 12) oppfordrer kommunen en folkehøgskole til årlig opplegg (temadager) om trafikksikkerhet, herunder ferdsel med hest i trafikken. I kommunedelplan for kulturarv 2017 – 2029 fremheves Fjordhesten som kulturarv av nasjonal verdi, og kommunen forplikter seg til (se s. 45) å bidra til å legge til rette for utvikling rundt fjordhestmiljøet og Fjordhestsenteret.

8.2.3 Kommuneplanens arealdel

Kommuneplanens arealdel skal vise sammenhengen mellom samfunnsutviklingen og framtidig arealbruk. Arealdelen er en oversiktsplan for hele eller deler av kommunen. Den består av et kart med arealformål og hensynssoner, en planbeskrivelse og juridiske bestemmelser. Disse viser hvor det kan bygges og til hvilke formål. Vil du bebygge eller endre en eiendom, eller bruken av den, så må du forholde deg til det som er bestemt i arealdelen.

Kommunen kan utarbeide kommunedelplaner for avgrensede geografiske områder. Slike kommunedelplaner er likestilt med kommuneplanens arealdel, men gjelder bare deler av kommunen.

Se veilederen Kommuneplanens arealdel for mer informasjon.

Eksempel på utsnitt fra kommuneplanens arealdel, illustrasjon på områder for spredt bolig- og fritidsbebyggelse i LNFR-område.

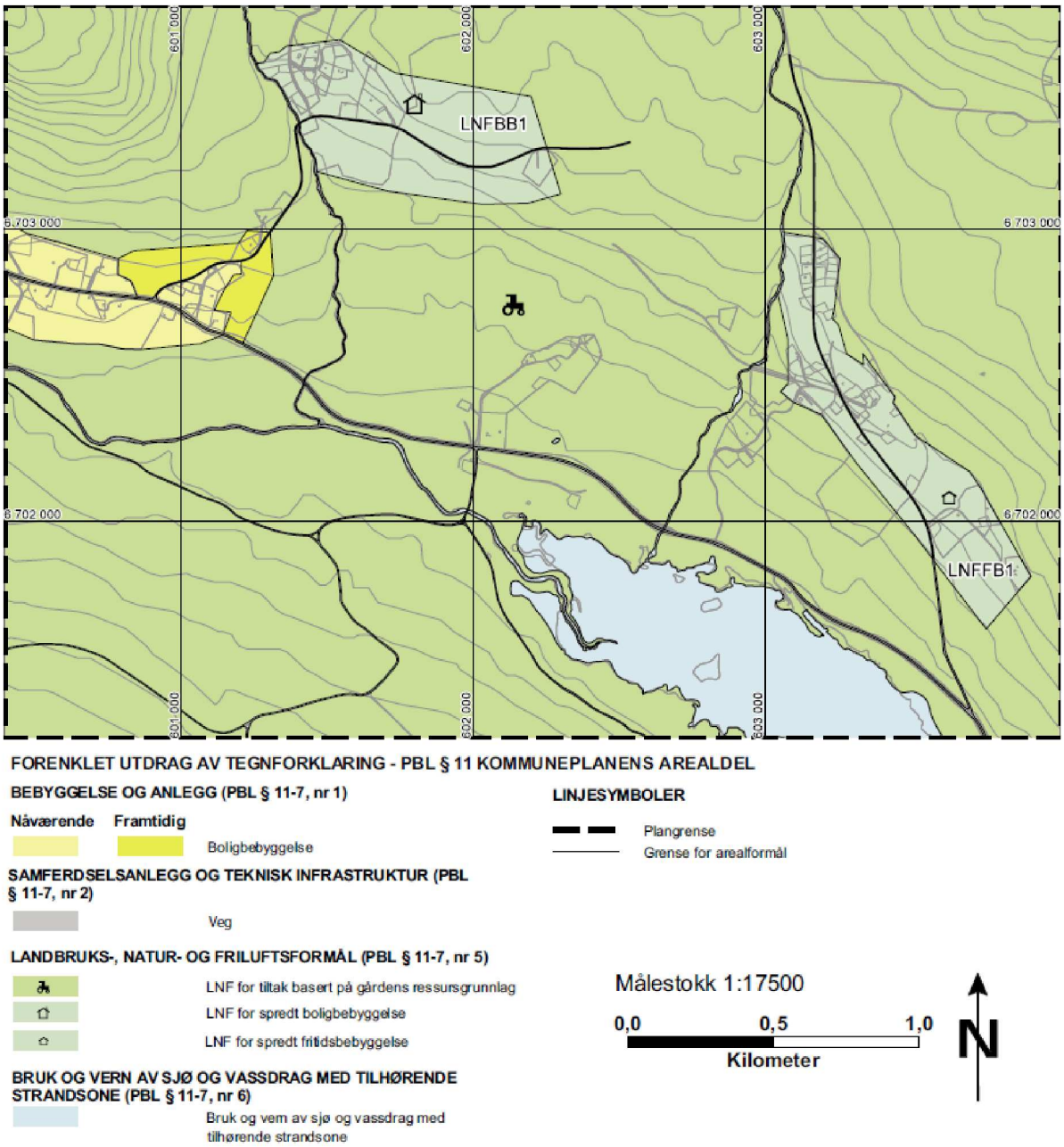

8.2.4 Reguleringsplan

Reguleringsplaner skal følge opp kommuneplanens arealdel, og viser mer detaljert hvordan utbygging og andre tiltak kan gjennomføres. Dette styres gjennom et plankart med arealformål og hensynssoner og med tilhørende bestemmelser. Dersom eiendommen du vil endre, bebygge eller endre bruken av er del av en reguleringsplan, vil den vise mer detaljert hva som er tillatt. Det er to typer reguleringsplan; områderegulering og detaljregulering. En plan for en enkel eiendom eller tiltak vil som oftest være en detaljregulering.

Dersom det ikke finnes en reguleringsplan for din eiendom eller den er utdatert, så kan kommunen i noen tilfeller kreve at det utarbeides en ny reguleringsplan. Slikt krav kan komme gjennom bestemmelser i kommuneplanens arealdel, gjennom vedtak i kommunestyret eller direkte fra plan- og bygningsloven. Loven krever at det utarbeides reguleringsplan for større bygge- og anleggstiltak og andre tiltak som kan få vesentlige

virkninger for miljø og samfunn. Det vil ofte være tiltakshaver som må stå ansvarlig for å lage et planforslag.

Se Reguleringsplanveilederen for mer informasjon.

Eksempel på reguleringsplankart med tegnforklaring. Her vises blant annet arealformålelene *boligbebyggelse* i gult, *grønnstruktur* i grønt og *bruk og vern av sjø og vassdrag* i blått.

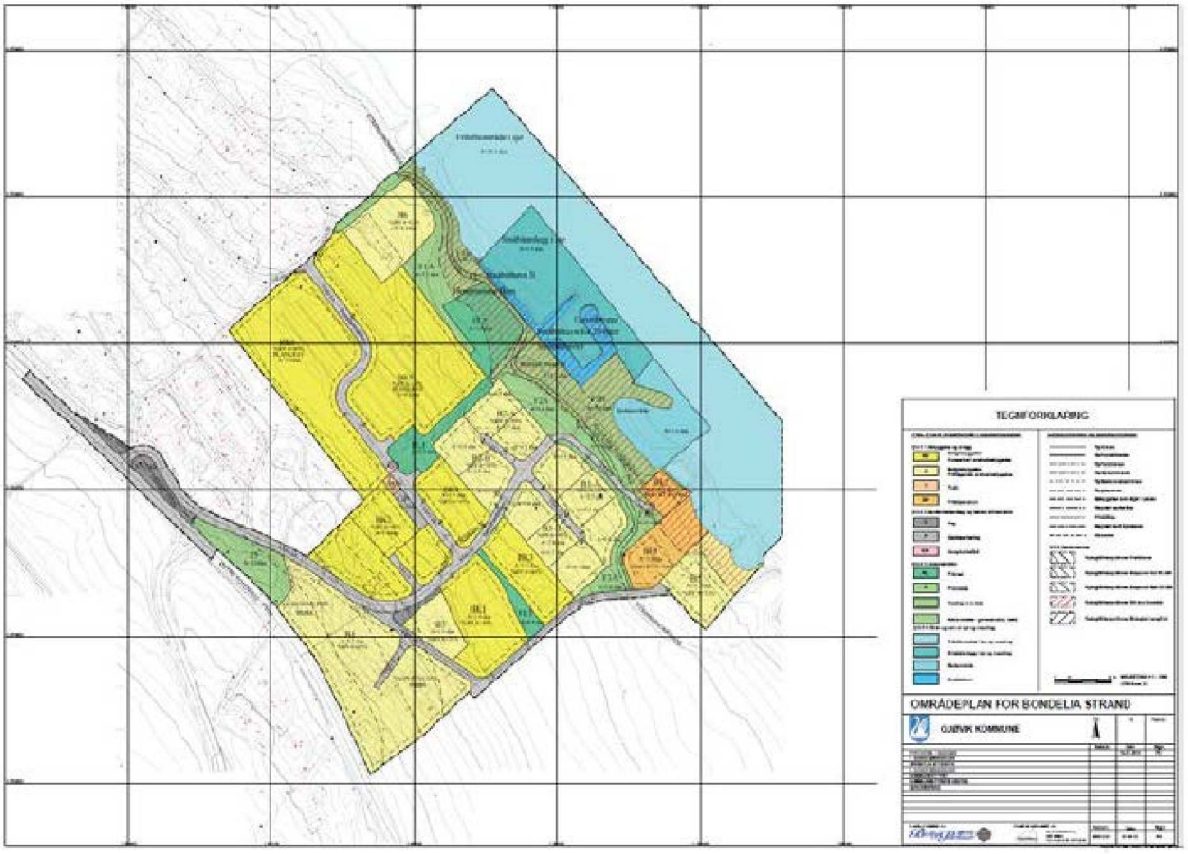

8.2.5 Slik kan du medvirke

Når det utarbeides nye planer etter plan- og bygningsloven kan alle komme med innspill og merknader underveis i prosessen. Kommunen åpner for innspill ved å ha planen på høring og offentlig ettersyn. Dette varsles gjennom lokal avis og på kommunens nettsted. Dokumentene skal da være offentlig tilgjengelige, slik at du kan se hvordan du eller din eiendom blir berørt av forslaget. Dersom du eier eller fester en eiendom som er med i forslag til en *reguleringsplan* vil du i tillegg få personlig varsel. Når det utarbeides ny kommuneplanens arealdel har du ikke krav på varsel, og må selv følge med i avisen eller kommunens nettside.

Grunneiere, eiendoms-, bransje- og sektorutviklere, organisasjoner og andre berørte/interesserte bør komme med innspill **tidlig** i planprosessen. Da er mulighetene for å påvirke størst. Sent i prosessen skal det mer til å få endret planforslaget; ofte vil bare mindre justeringer være aktuelt. Større endringer vil kreve at planen legges ut til høring og offentlig ettersyn på nytt, slik at andre kan si sin mening også om dette.

Retten til medvirkning er nedfelt i plan- og bygningsloven. Loven krever at kommunen og andre som utarbeider planer aktivt legger til rette for medvirkning. En bred, aktiv involvering

og samarbeid kan bidra til å få fram utviklingsbehov og muligheter. Den praktiske erfaringen og kunnskap som personer i et lokalsamfunn har er ofte verdifull informasjon for kommunen.

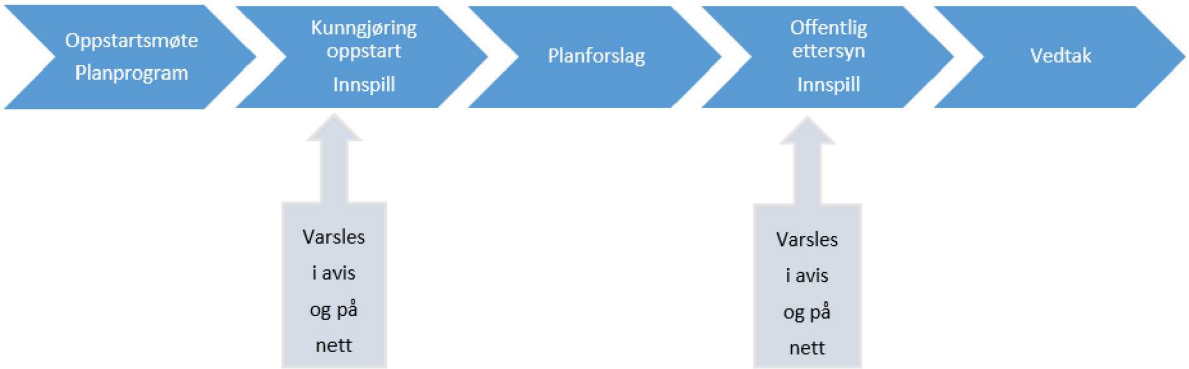

Enkel illustrasjon av påvirkningsmulighetene. Det åpnes for innspill ved oppstart av planarbeidet og for merknader til planforslaget når det legges ut på høring og offentlig ettersyn. Hvis det er større planer og tiltak blir det også ofte avholdt møter eller lagt opp til annen form for kommunikasjon.

8.2.6 Søknadsplikt

Å bebygge eller endre bruken av en eiendom eller et bygg er ofte søknadspliktig. Kommunen må behandle søknaden og gi tillatelse før arbeidet kan settes i gang.

Kommunen kan veilede både om hva som generelt er søknadspliktig å utføre, og hva arealplanen(e) gir av muligheter og begrensninger på en konkret eiendom. Planen påvirker søknadsplikten, og det er ofte nødvendig å få veiledning hos kommunen. Et tiltak som for eksempel travløype langs med landbruksarealene kan kreve minimalt med terrengendringer og således oppfattes som unntatt søknadsplikt, men den endrer gjerne bruken av arealet og krever søknad om dispensasjon fra planen og tillatelse.

Se nettsidene til Direktoratet for byggkvalitet for veiledning om søknadsplikt.

8.2.7 Areal for landbruks-, natur- og friluftsformål samt reindrift (LNFR)

Stall eller hestesenter er ofte etablert eller ønskes etablert i områder som er avsatt til arealformålet landbruks-, natur- og friluftsformål samt reindrift (LNFR) i kommuneplanens arealdel. I LNFR-områder er det bare tillatt å oppføre bygninger eller iverksette tiltak som er nødvendige for drift av næringsmessig landbruk. Det vil si jordbruk, skogbruk eller reindrift, og også gårdstilknyttet næringsvirksomhet basert på gårdens ressursgrunnlag.

Det er noen kriterier som må være oppfylt for at tiltaket skal inngå i LNFR-formålet, og i tillegg er det kriterier som skal vektlegges i vurderingen. Flere kommuner har meldt om det råder uklarhet om når tiltak med stall og rideanlegg kan regnes å være innenfor LNFR-formål og når det faller utenfor. Det uttrykkes også at det oppleves uklarhet for hva som er grensene for når et tiltak er så omfattende at det utløser krav om reguleringsplan. LMD og KLD laget i 2005 en veileder som het Landbruk + . Det er nå utarbeidet en oppdatert veileder i samarbeid mellom KMD og LMD. For mer informasjon om disse forhold, se veileder H-2401 Garden som ressurs.

Hestesenter og rideanlegg er i Garden som ressurs omtalt som et eksempel på tiltak som kan inngå i LNFR-formålet. Dette gjelder anlegg for oppstalling av hest, mindre ridehall og rideanlegg inklusive utleie/utlån, hvis anlegget er tilpasset gardsbrukets størrelse og drift.

Det er kommunen som vurderer om et tiltak er i tråd med LNFR-formålet eller om det kreves dispensasjon eller reguleringsplan. Kommunen må bruke sin lokalkunnskap, og vurdere ulike hensyn og interesser. Her er vurderingskriteriene sentrale. Tiltakshavere som er i tvil om et tiltak er i tråd med landbruksformålet, må ta kontakt med kommunen. Dersom det ønskede tiltaket er stort eller vokser seg stort, må kommunen også vurdere om det utløser krav om reguleringsplan.

Gjennom planprosesser som omtalt tidligere i kapittel 8.2, finnes muligheter for å etablere rendyrkede hestesentre uten tilknytning til landbruk.

8.3 Hesten i kommunen og relevante vurderingstema i planarbeidet

8.3.1 Hest, helse og sosiale forhold

Hestegårder gir arealer som kan inngå som et turmål, og i bynære områder vil kontakt med dyrene og variasjon i kulturlandskap kunne bidra til bedret bokvalitet. Stall/ridesenter er ofte et samlingspunkt for barna i lokalsamfunnet. Der kommer de rett etter skolen, gjør lekser, hjelper til i stallen og er der frem til kvelden. Stallen er derfor et samlingspunkt i kommunene. Disse barna som hjelper til, og kanskje jobber for å få ri, opplever en stor mestrings- og ansvarsfølelse.

Hestesenteret på Ekeberg i Oslo (EKT Rideskole og Husdyrpark) er et eksempel på en virksomhet som når ut til mange; her ligger gården, lekeplass og serveringssted på samme sted, hvilket gjør området attraktivt.

I områder med opphoping av levekårsutfordringer kan hestegården, kontakt med dyrene og det sosiale miljø rundt ridning være et sted som gir positive opplevelser for barn fra hjem med utfordringer. Det forutsetter at kostnadene til ridning holdes lave gjennom å søke samarbeid med f.eks. kommunen. Tradisjonelt er hestesporten kostbar, og utstyr utgjør en barriere for lavinntektsfamilier.

Hestenæringen har et samfunnspotensial som ikke er fullt utnyttet. Regjeringens strategi for god psykisk helse (2017 – 2022) ”Mestre hele livet” har fokus på livskvalitet og mestring og tilrettelegging i kommunene. Aktiviteter med hest har et potensial i denne sammenhengen; som en alternativ læringsarena, en arena for mestringsopplevelser og sosial læring og rekrasjon og folkehelse. Aktiviteter rettet mot å løse folkehelseutfordringer har som målsetning å påvirke mestring, livskvalitet, selvfølelse og evnen til å takle motgang (Major *et al.* 2011). Forskning har vist at hesteassisterte aktiviteter kan bidra til å påvirke disse faktorene (Carlsson 2015; Hauge 2013; Træen & Wang 2006).

Kommuneplanlegging omhandler både arealplanlegging og samfunnsplanlegging, herunder folkehelse i kommunen. Plan- og bygningsloven omfatter også tilrettelegging av miljø, omgivelser og tiltak for å sørge for god helse og livskvalitet i kommunene. Prosjektet ”Helse i

plan" ble utarbeidet av Helse- og omsorgsdepartementet, Miljøverndepartementet og Helsedirektoratet. Målet med prosjektet var å integrere plan- og bygningsloven samt samfunnsplanlegging i folkehelsearbeidet i kommunene. Arbeidet danner grunnlag for kommunenes videre arbeid med å integrerer tiltak som fremmer folkehelsen i sin planlegging når det gjelder samfunnstiltak.

"Helse i plan" har oppfordret kommunene til å sørge for tiltak som kan minske frafall i videregående skole, tilbud om alternative læringsarenaer samt forebyggende tiltak for god fysisk og psykisk helse. Gårder og staller som tilbyr ulike tiltak rettet mot helse og opplæring kan dekke noe av dette. Kommunene har behov for informasjon om hvilke tilbud som kan egne seg for hvilke grupper. I tillegg trenger de å vite at tilbudene de velger er gode. Det er derfor viktig med tilgjengelig dokumentasjon og kvalitetssikring av tilbud. For aktørene er det viktig med langsiktighet i tilbudene for å kunne planlegge sin næringsvirksomhet. Det bør derfor jobbes for at mulighetene som ligger i hesteassisterte aktiviteter blir tatt med i planprosesser, slik at det blir forankret i et mer langvarig tilbud enn korte, uforutsigbare avtaler.

Referanser:

Carlsson, C., Ranta, D.N., Traen, B. (2014) Equine assisted social work as a mean for authentic relations between clients and staff. Human-animal Interaction Bulletion. Vol. 2, No.1, 19-38.

Hauge, H., Kvalem, I.L., Pedersen, I. and Braastad, B.O. 2013. Equine-Assisted Activities for Adolescents: ethogram-based behavioral analysis of persistence during horse-related tasks and communication patterns with the horse. *Human-Animal Interaction Bulletin*, 1: 57-81.

Major, E.F., Dalgard, O. S., Mathisen, K.S., Nord, E., Ose, S., Rognerud, M., & Aarø, L.E. (2011). Bedre føre var... Psykisk helse: Helsefremmende og forebyggende tiltak og anbefalinger. Oslo: Najonalt folkehelseinstitutt.

8.3.2 Relevante vurderingstemaer i planarbeid, byggesaksbehandling og ved dispensasjoner

Kommunen trenger kunnskap om hestehold for å kunne vurdere omfanget av tiltaket/bruken, se kapittel 2. Tiltakshaver eller forslagstiller må opplyse kommunen om relevante forhold ved det planlagte hesteholdet. Hva som er relevant må vurderes i hver enkelt sak.

Eksempler på hva kommunen bør vurdere:

Hvor mye luftareal skal hver hest ha? Kommunen bør her være oppmerksom på forskjellen mellom beite og gruslagt luftareal. Hvor mange dekar høyproduksjon må til for å kunne fôre hestene basert på gårdens eget ressursgrunnlag? Er det tilrettelagt for riktig gjødselhåndtering?

Normalt hestehold krever turareal til trening, i tillegg til eventuell ridehall, utendørs ridebane eller trav-/galoppbane. Hest i trafikken eller på turstier skaper ofte interessekonflikter. Turstier spesielt tilrettelagt for hest kan innarbeides i arealplaner. For eksempel kan det lages felles ride-/kjøreveier for å forebygge konflikter langs bilvei, innmark eller utmark, se kapittel 5.

Det bør også vurderes om det blir det behov for mye transport? Utleiestall med mange stallplasser eller rideskole? Tilholdssted for rideklubb med stevnearrangement? For å løse interessekonflikter kan det også være viktig å se på adkomst og parkeringsmuligheter.

Større hesteanlegg skal vurderes i arealplanleggingen, og plasseres der det er hensiktsmessig. Kommuner med en samling mindre staller i et område, kan oppleve mange av de samme interessekonfliktene som ved større hestesenter. Der det finnes stall med gode fasiliteter som ride-/kjørebaner og turmuligheter, blir det gjerne etterspørsel etter flere stallplasser, og flere mindre staller etableres. De kan ofte leie eksisterende baner i området. Et stort miljø med mange hester/elever gir bedre tilgang til trenere/instruktører. Rideskoler, ride- eller kjøreklubber og større staller er samlingssted for mange, spesielt ungdom, og plassering nær kollektivmuligheter er derfor viktig.

Hestesentre-/klubber kan være virkemiddel i blant annet ungdomsarbeid, integrering, terapi og spesialpedagogikk, på samme måte som andre idretter og hobbyer. Kommuner med tematiske kommunedelplaner for blant annet friluftsliv, idrett eller helse bør huske på å ta med hestehold.

Søndre Aas Gård og Miljøsenter, på Holmlia i bydelen Søndre Nordstrand i Oslo, er et annerledes fritidstilbud for spesielt barn og ungdom. Det er et stort og bredt aktivitetstilbud der, inkl. mange ulike aktiviteter med hest, og det meste foregår utendørs.

Søndre Ås jobber målrettet, med et sosialpedagogisk utgangspunkt. De har en veletablert pedagogisk grunntanke i alt arbeid med brukerne av gården. Bevisstgjøring rundt hvordan man bør behandle og forholde seg til andre mennesker er viktig.

Store hestesentre bør også vurderes i et næringsperspektiv. Foruten å være en næring, kan de tiltrekke seg andre næringsaktører som for eksempel heste-/dyrebutikker med klær, utstyr og fôrsalg, veterinærer og hovslagere som ser seg tjent med å ha fast base, samt hestetrenere som etablerer seg på en fast bane med tilreisende elever/hester.

Dersom du skal bygge, ombygge eller endre bruk av et bygg, gjelder også byggesaksreglene i plan- og bygningsloven. Tidlig kontakt mellom tiltakshaver og kommunen vil være avgjørende for å unngå unødige misforståelser og forsinkelser i byggesaksbehandlingen, på samme måte som tidlige innspill er viktig ved utarbeidelse av en arealplan. Dersom det er klart at et tiltak ikke er i tråd med gjeldende planer, bør kommunen snarest mulig ta stilling til om det vil bli krevd reguleringsplan, eller om saken kan vurderes som dispensasjonssak.

I kommunal planstrategi og i kommuneplanens samfunnsdel kan kommunen ta opp behovet for strategier knyttet til landbruk og tilleggsnæringer i landbruksområdene. Dette følges deretter opp i kommuneplanens arealdel. Kommunene har blant annet mulighet til å bruke bestemmelser om spredt utbygging i kommuneplanens arealdel. Dette er en mulighet for å tilrettelegge «i forkant» for tiltak som ikke anses som del av landbruk eller reindrift, og som derfor ikke inngår i arealformålet landbruks-, natur- og friluftsformål samt reindrift.

Riktig arealformål for større hesteanlegg vil vanligvis være idrettsanlegg, men som det er nevnt over kan noen anlegg også inneholde næringsaktivitet, friluftslivsaktivitet o.a. som tilsier at andre arealformål brukes, eventuelt i kombinasjon. Slike større anlegg vil kreve reguleringsplan.

8.3.3 Miljøhensyn generelt

Miljøhensyn i arealplanlegging

Kulturlandskap: Hesten kan være en god landskapspleier.

> I prosjektet Hest som næring i regi av Rådet for Drammensregionen, ble det laget en rapport om kulturlandskap.

Kommunene bør ha et bevisst forhold til beitearealer i tilknytning til etablering av hestesentre. Man kan også undersøke om det finnes steder i kommunen som kan beites i stedet for at man ansetter folk til å klippe gresset.

Det bør legges til rette for bruk av hest i friluftslivet.

(Foto Sisse Heigre)

9 Standarder for kvalitetssikring av hesteaktiviteter

9.1 Inn på Tunet og KSL standarder

Inn på tunet (IPT) er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Tjenestene er underlagt en egen godkjenningsordning for Inn på tunet. Godkjenningsordningen er basert på KSL (Kvalitetssystem i landbruket) og forvaltes av Stiftelsen Matmerk. IPT-tilbydere må ha et bevisst forhold til både organisatorisk, menneskelig, faglig og økonomiske forhold ved tilbudet. Godkjenningen forutsetter at tilbyder

har gjennomgått opplæring/kurs i grunnleggende og lovpålagt HMS-arbeid. KSL-standard 11 Inn på tunet er den gjeldende standarden for IPT.

KSL-standard 11 med veiledning omhandler også bruk av dyr .

Punkt 11.7 omhandler dyrene på gården:

- Er det tatt stilling til og vurdert hvilke dyr som passer inn og kan benyttes i tilbudet?
- Finnes det rutiner for å vurdere hvilken opplæring av bruker og/eller ansatte som er nødvendig når dyrestell/dyreomsorg er en del av tilbudet?
- Finnes det en oversikt over hvem av de ansatte/hjelpere som har ansvar for det enkelte dyr?

Punkt 11.8 omhandler dyr som kun benyttes i Inn på tunet-tilbudet. Standarden dekker krav til dyrehelse og dyrevelferd.

9.2 Bransjestandard hest

Hvordan kan du vite om hestebedriften har høy kompetanse, om forsikringene er i orden, eller om bedriften har et fornuftig kvalitetssystem?

Bransjestandarden for virksomheter som benytter hest i ulike aktiviteter er utviklet av hestenæringen i samarbeid med Matmerk. Norsk Hestesenter holder kurs og har ansvar for godkjenning av virksomhetene. Matmerk har ansvar for drift av systemet og gjennomfører også revisjonen av virksomhetene etter denne standarden. Standarden finnes på Norsk Hestesenters hjemmeside.

Denne brukes sammen med KSL standard 1 og 2.

Sjekkliste 12.1
Listen inneholder mange punkter som er av betydning for dyrevelferden, knyttet til drift av stallen. I veiledningen beskrives aktuelt regelverk.

Sjekkliste 12.2
Listen inneholder mange punkter om bruken av hestene, herunder om hesteholders kompetanse, kompetanse for den som er ansvarlig for aktiviteten, bruk av sikkerhetsutstyr, utstyr tilpasset hesten og hestens egnethet. I veiledningen omtales bruk av hest i helsesammenheng spesielt. Her beskrives kompetansekrav for utøvere av spesifikke tjenester.

9.3 Kuskeprøve

For å øke kvaliteten på kjøreoppdrag med hest i Norge, er det etablert en egen sertifiseringsordning/kuskeprøve ved Norsk hestesenter.

10 Terapi, læring og aktiviteter med hest

10.1 Hesteassisterte intervensjoner

Dyreassisterte intervensjoner kan kort beskrives som systematiske tiltak der bruk av dyr anvendes for å bedre enkeltmenneskers livsforhold til det bedre. Det er foreløpig ingen globale standarder for å beskrive slike aktiviteter. En global/internasjonal standard som definerer hva som ligger i de ulike typer av tiltak er ønskelig både for å kunne standardisere

forskning som dokumenterer effekt av slike tiltak, og for å kunne definere den tjenesten man leverer til potensielle kjøpere. En standard vil også være nyttig ved evaluering av effekten av det enkelte tiltak. Mange har derfor ønsket å utarbeide slike. En overordnet beskrivelse som mange har sluttet seg til, er å dele Dyreassisterte Intervensjoner (DAI) i følgende typer aktiviteter; Dyreassisterte aktiviteter (DAA), Dyreassistert Pedagogikk (DAP) og Dyreassistert Terapi (DAT). De ulike typene av intervensjoner kan utøves i profesjonell sammenheng på en gård eller i en institusjon, men også som aktiviteter utført av frivillige. Bruk av servicedyr, som oftest servicehunder i private hjem kan også favnes.

10.2 Hesteassistert terapi

Hesteassistert terapi er en form for behandling med hest der en terapeut er tilstede. Den vanligste formen for hesteassistert terapi er ridefysioterapi. Det unike med hesten er at ridning gir de samme bevegelsene på bekken og hofteparti som ved normal gange. Dermed kan pasienter som har bevegelseshemning få den samme påvirkning på ryggraden og muskulatur ved å sitte på hesten. Dette kan igjen bedre bevegelse og gi pasienten økt fysisk funksjon (Trætteberg 2006)

Rett til støtte til ridefysioterapi fremgår av folketrygdloven §5-22 og rundskriv. Tilskuddsordningen forvaltes av HELFO. Brukerrettet informasjon finnes på helsenorge.no.

Informasjon rettet mot fysioterapeuter som ønsker å starte med ridefysioterapi finnes på Norsk fysioterapeutforbund sin nettside.

Kommunen kan inngå avtale for fastlønnet ridefysioterapeut. En avtale om direkte oppgjør er en gjensidig forpliktende avtale mellom kommunen og HELFO. Når avtalen med HELFO er inngått, overtar kommunen pasientens krav. Da får kommunen økonomisk oppgjør direkte fra HELFO. Avtalen skal sørge for at økonomisk oppgjør er oversiktlig og forutsigbart. Den forenkler prosessen for både kommunen og pasientene. Informasjon om hvordan slik avtale inngås finnes på HELFO sine nettsider.

Den andre formen for hesteassistert terapi er hesteassistert psykoterapi. Her behandles atferdsmønstre og relasjonelle problemer ved hjelp av hesten. Psykoterapi med hest brukes for utagerende barn, i rusbehandling og som del av psykologisk behandling for spiseforstyrrelser (Lysell 2011, Forsling 2001, Godal *et al*. 2015, Godal *et al*. 2016). Ansvar og arbeidsoppgaver med hesten fører til en aktiv deltakelse kontra en tilbaketrukken, passiv form i behandling. Dette kan gjøre det lettere for pasientene å tenke fremover og se muligheter (Sudmann & Agdal 2015).

10.3 Hesteassistert læring (pedagogikk)

Hesteassistert læring er en form for aktiviteter med hesten i en pedagogisk setting der målet er å legge til rette for læring og utvikling (Burgon 2011). Hesten blir brukt som en motivator for å nå et bestemt mål, for eksempel utfordringer med skolefag eller i en sosial sammenheng i skole eller jobb.

Flere gårder og staller jobber i dag med ulike former for hesteassisterte intervensjoner. Her følger noen eksempler fra medlemsgårdene i Hest og Helse.

Jeanette Lysell på Bilitt gård tilbyr psykoterapi med hest, mens Britt Marthinussen på Olaåsen 4H Mestringsgård AS har fokus på pedagogikk og læring. De jobber begge med relasjoner og kommunikasjon med hesten for å gi mennesker en bedre hverdag. Camilla Husemoen på Nedre Bakstevold gård har avtale med den lokale ungdomsskolen, og tar imot elever flere dager i uken der hun relaterer aktivitetene på gården til læreplanen. Olaåsen og Nedre Bakstevold er også Inn på tunet gårder.

10.4 Hesteassistert aktiviteter

Hesteassisterte aktiviteter kan gi mulighet for utvikling, læring, rekreasjon, rehabilitering og forebygging av atferdsproblemer (Kreuger & Serpell 2010). Fokuset i hesteassisterte aktiviteter er ikke på behandling, men på aktiviteter som kan ha en positiv påvirkning på deltakerens helse og personlige utvikling (Smith-Osborne & Selby 2010). Hesteassisterte aktiviteter har vist å påvirke livskvalitet, selvtillit, prestasjon i skolefag og sosial atferd positivt (Ewing *et al.* 2007; Kaiser *et al.* 2006; Trotter *et al.* 2008).

10.5 Hestens påvirkning på menneskets helse

Samarbeid med hesten i helsefremmende arbeid har eksistert lenge. Den første aksepterte behandlingen var av Cerebral parese, der hestens bevegelser har vist seg å ha en positiv effekt på motorikk (Bertoti 1988). Etter dette har det kommet flere studier som viser at hesten kan bidra til behandling og rehabilitering av fysiske lidelser gjennom ridning (Herrero 2010, Hakanson *et al.* 2009).

Hesten har senere også blitt en viktig samarbeidspartner i arbeid med bedring av psykisk helse, tilrettelegging av mestringsopplevelser og endring av atferdsmønstre. Her foregår mye av arbeidet med hesten fra bakken eller i observasjon av flokkatferd.

Flere studier har vist at hesten kan ha en positiv innvirkning på barn og unge med læringsvansker og emosjonelle problemer (Braat 2008; Burgon 2011; Trotter *et al.* 2008). Kontakt med hesten kan også gi en beroligende effekt som er viktig for interaksjonen. Barn som fikk stelle hest fikk en nedgang i stresshormonet kortisol (Pendry *et al.* 2014).

Også i Sverige vokser interessen for hest som ressurs for folkehelsen. Hästnäringens Nationella Stiftelse (HNS) lanserte i mars 2018 rapporten Hästen och Folkhälsan: forskning - fakta - goda exempel Rapporten sammenstiller hvordan hesten på ulike måter kan fungere som medhjelper for virksomheter i helsearbeid.

10.6Mestring og sosiale ferdigheter

Hesteassisterte aktiviteter kan være fordelaktig for ungdom med hensyn på å gi opplevelse av sosial støtte og tro på egen mestringsevne, viktige faktorer i en ungdoms utvikling. En opplevelse av en trygg arena er viktig for å tørre å prøve nye ting.

Aktiviteter med hest gir mestringsopplevelser med hesten gjennom utvikling av kommunikasjon, tillit og samarbeid. Hesten fungerer som en brobygger for kommunikasjon (Keino *et al*. 2009; Lentini & Knox 2008; Trotter *et al*. 2008). I behandling av rusproblemer der hesten ble brukt som del av behandlingen, viste de som fikk denne type intervensjon i

tillegg til vanlig samtaleterapi, en høyere grad av fullførelse i behandlingen (Goodal 2016). Å lære kommunikasjon med hesten er også vist å bedre selvtillit hos ungdom (Burgon 2011).

Å holde på med hest på fritiden kan påvirke ungdoms utvikling positivt (Forsberg 2007; Forsberg & Tebelius 2011; Traeen & Wang 2006). Forsberg (2007) studerte ungdoms identitetsutvikling gjennom aktivitet med hest på en rideskole. Det sosiale miljøet var viktig for ungdommenes opplevelse av mestring under aktiviteter med hesten. Forsberg (2012) fulgte de samme ungdommene over tid, og fant ut at det de hadde lært i stallmiljøet påvirket valg de tok senere i livet og gjorde dem til gode ledere.

Hvorfor har hesten en så betydningsfull rolle i mange unge jenters liv? Denne artikkelen bygger på dybdeintervjuer med jenter som driver med hest, og observasjoner av livet på Tromsø Rideskole. Jentene framhevet mestring som et sentralt tema i intervjuene. Gjennom å kontrollere og samhandle med hesten lærer jentene noe om å påvirke sine sosiale omgivelser. De lærer om sine egne muligheter snarere enn begrensninger knyttet til det å være jente. Derfor er hest som hobby også viktig i utvikling av identitet.

10.7 Helsefremming

Helsefremmende tiltak kan være hesteassisterte aktiviteter der en opplevelse av tilhørighet og mestring blir kombinert med fysisk aktivitet ute i naturomgivelser. Mennesket har en tiltrekning mot naturen, som gjør den til et sted for rekreasjon og økt livskvalitet. Hesten er en aktør inn mot folkehelsen, der den er en viktig faktor i totalopplevelsen av en helsefremmende aktivitet. I et samfunnsperspektiv vil hesteassisterte aktiviteter og terapi kunne gi tilbud i kommunen som er viktig for folkehelsen, herunder også rehabilitering og behandling.

For den som søker mer litteratur om effekten av hesteassisterte tiltak, kan det være nyttig å se på hjemmesiden til Hest og helse. Her ligger det en oversikt over noe av dette arbeidet.

Ettersom bruken øker, er det viktig å sørge for at aktivitetene er kvalitetssikret. De som utøver slike tjenester med hest må ha den nødvendige kompetansen. Effekten av de ulike bruksområdene må kunne dokumenteres, og hver tjenestetilbyder må etablere rutiner for å evaluere fremgang for den enkelte bruker. Se mer om kvalitetskrav i kapittel 11.

En norsk doktorgrad fra Norges miljø- og biovitenskapelige universitet i 2013 av Hilde Hauge Langeland, handler om ungdoms opplevelse av hesteassisterte aktiviteter på gård.

Ungdom som deltok i aktiviteter med hest opplevde en økt sosial støtte, som ga de trygghet til å prøve nye utfordringer (Hauge, 2013, Hauge et.al., 2014, Hauge et.al. 2015). Hesteassisterte aktiviteter kan være fordelaktig for ungdom med hensyn til å gi opplevelse av sosial støtte og tro på egen mestringsevne, som er viktige faktorer i en ungdoms utvikling.

Erfaringer med mestring og et støttende nettverk kan ha betydning for å hindre utvikling av problemer senere i livet. Hesteassisterte aktiviteter har her et potensial i forebyggende ungdomsarbeid.

Referanser:

Bertoti, D. B. (1988). Effect of therapeutic horseback riding on posture in children with cerebral - palsy. *Physical Therapy, 68*(10), 1505-1512.

Braat, O. J. M. (2008). *The effectiveness of equine assisted activities on positive and negative behaviours of children with learning disabilities.* Paper presented at the,ISES Dublin 2008, International Society for Equitation Science 4th International conference, Royal Dublin Society, Ballsbridge Dublin 4. .

Burgon, H. L. (2011). 'Queen of the world': experiences of 'at-risk' young people participating in equine-assisted learning/therapy. *Journal of Social Work Practice, 25*(2), 165-183. doi: 10.1080/02650533.2011.561304

Ewing, C.A. , MacDonald, P.M., Taylor, M. , & Bowers, M.J. (2007). Equine-facilitated learning for youths with severe emotional disorders: a quantitativ and qualitative study. *Child Youth Care Forum, 36*, 59-72. doi: 10.1007/s10566-006-9031-x

Forsberg, L. (2007). *Att utveckla handlingskraft Om flickors identitetsskapande processer i stallet.* (Licentiat Thesis), Luleå tekniska universitet, Luleå. Retrieved from http://www.ltu.se/staff/l/lenaf-1.12247?l=en

Forsberg, L. (2012). *Manegen är krattad. Om flickors och kvinnors företagsamhet i hästrelaterade verksamheter.* (Doctoral Thesis), Luleå tekniska universitet, Luleå. Retrieved from http://www.ltu.se/staff/l/lenaf-1.12247?l=en

Forsling, S. (2001). *Flickan och hästen. Bilder från ett hem for särskild tilsyn* (Vol. Rapport 2/01). Sverige: Statens Institutionsstyrelse.

Godal, A.K., Arnevik, E.A., Walderhaug, E., Ravndal, E. (2015) Substance use disorder treatment retention and completion: a prospective study of horse-assisted therapy (HAT) for young adults. Addiction Science & Clinical Practice 10:21 doi: 10.1186/s13722-015-0043-4

Godal, A.K., Brenna, I.H. , Kogstad, N. , Arnevik, E.A., Ravndal, E. (2016) Empirical study Contribution of the patient-horse relationship to sunstance use disorder treatment: Patients`experiences. International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being 11: 31636 – http://dx.doi.org/10.3402/qhw.v11.3163

Hakanson, M., Moller, M., Lindstrom, I., & Mattsson, B. (2009). The horse as the healer - a study of riding in patients with back pain. *Journal of bodywork and movement therapies, 13*(1), 43-52. doi: 10.1016/j.jbmt.2007.06.002

Hauge, H., Kvalem, I.L., Pedersen, I. and Braastad, B.O. 2013. Equine-Assisted Activities for Adolescents: ethogram-based behavioral analysis of persistence during horse-related tasks and communication patterns with the horse. *Human-Animal Interaction Bulletin*, 1: 57-81.

Hauge, H., Kvalem, I.L., Berget, B., Enders-Slegers, M-J. and Braastad, B.O. 2014. Equine-assisted activities and the impact on perceived social support, self-esteem and self-efficacy among adolescents – an intervention study. *International Journal of Adolescence and Youth* 19: 1-21. doi:10.1080/02673843.2013.779587

Hauge, H., Kvalem, I.L., Enders-Slegers, M.-J., Berget, B. and Braastad, B.O., 2015. Persistence during Tasks with Horses in Relation to Social Support, General Self-efficacy and Self-esteem in Adolescents. *Anthrozoös* 28(2):333 - 347.

Herrero, P., et al. (2010), 'Study of the therapeutic effects of an advanced hippotherapy simulator in children with cerebral palsy: a randomised controlled trial', *BMC musculoskeletal disorders,* 11, 71.

Kaiser, L., Smith, K.A., Heleski, C.R., & Spence, L.J. (2006). Effects of a therapeutic riding program on at-risk and special education children. *Journal of the American Veterinary Medical Association, 228*(1), 46-52.

Keino, H. , Funahashi, A. , Keino, H. , Miwa, C. , Hosokawa, M. , Hayashi, Y. , & Kawakita, K. (2009). Psycho-educational Horseback Riding to Facilitate Communication Ability of Children with Pervasive Developmental Disorders. *Journal of Equine Science, 20*(4), 79-88. doi: 10.1294/jes.20.79

Kreuger, K., & Serpell, J. (2010). Animal assisted interventions in mental health: definitions and theoretical foundations. In A. H. Fine (Ed.), *Handbook on Animal-assisted therapy Theoretical foundations and guidelines for practice* (3rd ed., pp. 33-48). Oxford: Elsevier.

Lentini, J. A. , & Knox, M. S. (2008). A qualitative and quantitative review of equine facilitated psychotherapy (EFP) with children and adolescents. *The International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 13*(1), 17-30. doi: 10.2174/1876391X00901010051

Lysell, J. (2011) Bruk av hest i terapi. In: Moe T, editor. Psykisk helsearbeid - mer enn medisiner og samtaleterapi. Bergen: Fagbokforlaget.

Pendry, P., Smith, A.N., Roeter, S.M. (2014) Randomized Trial Examines Effects of Equine Facilitated Learning on Adolescents' Basal Cortisol Levels, Human-Animal Interaction Bulletin 2014, Vol. 2, No. 1, 80-95

Smith -Osborne, A. ; Selby, A. (2010). Implications of the Literature on Equine-Assisted Activities for Use as a Complementary Intervention in Social Work Practice with Children and Adolescents. *Child and Adolescent Social Work J, 27*, 291-307.

Sudmann, T.T., Agdal, R. (2014) Tenk at jeg kan få ri! Hesteassisterte aktiviteter for ungdom og voksne med rusrelaterte problemer. Psyke og Logos, *35*, 69-84

Trotter, K. S. , Chandler, C.K. , Goodwin-Bond, D., & Casey, J. (2008). A Comparative Study of the Efficacy of Group Equine Assisted Counseling With At-Risk Children and Adolescents. *Journal of Creativity in Mental Health, 3*(3), 254-284. doi: 10.1080/15401380802356880.

Trætteberg, E., (2006) Ridning som rehabilitering, Akilles forlag.

10.8Valg av hest

Hesten har egenskaper som kan gi nærhet og en opplevelse av å bli tatt vare på gjennom å gi omsorg (Burgon, 2011). For å oppnå en god og trygg relasjon til hesten er egenskapene hos hesten vesentlige. En rolig hest vil gi en følelse av beskyttelse og trygghet mer enn en reaktiv hest. Egenskapene hos hesten kan derfor ha betydning for opplevelsen i interaksjonen. Se også eget kapittel om de nasjonale rasene.

(Foto: Ingrid Lampe)

(Foto: Birgitte Hellstrøm)

11 Tjenestetilbud til offentlige innkjøpere

11.1 Inn på tunet

Inn på tunet-tjenester omfatter tilbud innenfor helse-, omsorgs-, utdannings-, arbeids- og sosialområdet. Kommuner, NAV og spesialisthelsetjenesten er de viktigste kjøperne av tjenestene. Det er om lag 400 godkjente IPT-gårder og flere er under godkjenning. En oversikt over godkjente tilbud finnes på nettsiden for Inn på tunet. Nettsiden har også en kunnskapsbank. Videre har Inn på tunet Norge SA en oversikt over sine medlemsbedrifter. NMBU har en nettportal for norsk forskning på natur og helse.

Fylkesmennene, Innovasjon Norge og Matmerk kan gi råd og veiledning om godkjenning og finansiering, samt bidrar med informasjon til allmenhet og kommuner.

Høgskulen i Bergen og Innovasjon Norge har sammen finansiert et prosjekt der hesteaktiviteter på IPT-gårder for personer med rusrelaterte problemer ble prøvd ut. Resultatet er en veileder som bygger på erfaringer som bl.a. deltagere, tilbydere og de ansatte gjorde seg under prosjektet. Veilederen inneholder forslag til hvordan tilbud kan innrettes og forslagene bygger på god hestekunnskap og nyere forskingslitteratur om rusproblemer og sammenheng mellom menneskers helse, aktiviteter, dyr og natur.

11.2 Godkjenning etter bransjestandard hest

Her finner du en liste over godkjente hestevirksomheter.

12 Offentlig kjøper av tjenester

Som offentlig kjøper av tjenester vil det være viktig å sikre seg at tjenestetilbyder oppfyller krav til kvalitetssikring og kompetanse og at tilbyder kan levere en definert tjeneste.

For tilbyder vil det være viktig med en viss varighet av avtalen for å kunne sikre den nødvendige kvalitet på tjenestene.

HELFO – Slik inngår kommunen avtale for fastlønnet rideterapeut. Her fremgår det bl.a. krav til rideterapeutens kompetanse og at ridestedet skal være kommunalt godkjent som leverandør av denne typen terapi iht. rundskriv til folketrygdloven §5-22. Det fremgår av rundskrivet at Helsedirektoratet og Norsk fysioterapiforbund har utarbeidet en sjekkliste som kan benyttes i prosessen med godkjenning. Det som skal vurderes er bl.a. tilgjengelighet for pasienten og sikkerhet, og om det er rutiner for internkontroll av hestenes tilstand og utstyr. Sjekklisten er lite detaljert, og for offentlige innkjøpere av slike tjenester, kan det være lurt å etterspørre om virksomheten oppfyller kravene i Bransjestandard hest.

Det er laget en egen håndbok for kjøpere av Inn på tunet-tjenester. Ved bruk av Inn på tunet-tjenester kan standardavtale benyttes.

13 Utdanning

For den som ønsker å ha et yrke der hesten inngår i det daglige arbeidet finnes det ulike tilnærminger og utdanningstilbud.

13.1 Videregående skole

På videregående skole retning naturbruk finnes det mulighet til å velge hestefag/hovslagerfag. Struktur og fagplaner er for tiden under endring, så her må man følge med på tilbudet som gis på sin aktuelle skole.

Opplæringskontoret for heste- og hovslagerfaget har nyttig informasjon om heste- og hovslagerfaget, og vilkår for lærlinger.

13.2 Fagskole

Norsk Hestesenter tilbyr 1-årig travtrenerutdanning og 2-årig ridelærerutdanning (ridelærer 1, 2 og 3). Utdanningene er godkjent som fagskoleutdanning i NOKUT, og kan kombineres med høgskole-/universitetsutdanning.

13.3 Høyskolenivå

Den private Høgskolen for landbruk og bygdeutvikling tilbyr kurset Hest i næring

13.4 Universitetsnivå

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) tilbyr utdanning som veterinær, bachelor dyrepleier eller 5-årig master innen husdyrfag. NMBU tilbyr en rekke egne fag om hest, herunder avl, ernæring og etologi.

Det er også mulig å velge en utdannelse innenfor for eksempel helsefag eller pedagogikk, for så å bygge på med hestekunnskap.

På noen læresteder er det mulig å velge slike fagkombinasjoner. For eksempel ved universitetet i Agder.

Universitetet i Bergen har tilbyr et valgfritt kurs i dyreassistert terapi og assistanse for medisinerstudenter.

http://www.uib.no/emne/ELMED204

13.5 Etterutdanning

Det finnes også etterutdanningskurs for bruk av dyreassisterte intervensjoner generelt og hesteassisterte intervensjoner spesielt, blant annet ved SEVU NMBU:

Introduksjonskurs i dyreassisterte intervensjoner

Kurs i dyreassisterte intervensjoner med hest

Kurs i dyreassisterte intervensjoner på gård

13.6 Kortere kurs:

Hest og helse har kortere ku rs.

Rytterforbundet har egen sertifiseringsordning for trenere.

14 Forskning

Stiftelsen Hästforskning bevilger penger til forskning på hesten og hestenæringen i Norge og Sverige. Forskningen er finansiert med både norske og svenske midler.

Hest som næring og hobby har fått en stadig økende betydning i Norge de siste tiårene. Denne økningen medfører nye områder for bruk av hest, og dermed også behov for ny kunnskap.

I det svensk-norske forskningssamarbeidet har man derfor dreiet utlysning av midler til også å omfatte samfunnsvitenskap og humaniora. Se mer om dette hos Norsk Hestesenter .

Stiftelsen Hästforskning har lagt ut en oversikt over prosjekter som har vært finansiert.

Extrastiftelsen har også bevilget penger til prosjekter som inkluderer hest.

Flere norske forskningsmiljøer er engasjert i forskning på hest og hestenæring. Noen eksempler er listet nedenfor:

- NIBIO har laget en egen side med oversikt over fersk forskning på hesteområdet der de er involvert
- NVH/UMB/NMBU https://www.nmbu.no/forskning
- RURALIS (tidligere Norsk institutt for bygdeforskning)
- Høgskolen på Vestlandet. Forskning om hesteassisterte intervensjoner

15 Økonomi

Omfanget av hestehold i Norge er usikkert. Basert på erfaringstall fra den svenske hestenæringens totale betydning, anslår likevel Bygdeforskning (rapport 2/2012) at den samlede omsetning knyttet til norsk hestehold er om lag 5 mrd kr., hestespillet holdt utenfor.

15.1 Hest i Næring

15.1.1 Hestehold som virksomhet

Det er ingen definisjon av begrepet virksomhet i skatteloven. I den såkalte "Ringnesdommen". Her uttales det (Høyesterett) at "Det sentrale i virksomhetsbegrepet […] er at virksomheten objektivt sett må være egnet til å gi overskudd, om ikke i det år fastsettingen gjelder, så iallfall på noe lengre sikt. Inntekter skapt av økonomiske aktiviteter som kommer inn under det skatterettslige virksomhetsbegrep, blir skattepliktige som virksomhetsinntekter. Dette kan ha betydning i forhold til flere regelsett blant annet plikt til registrering i Merverdiavgiftsregisteret og avgiftsberegning av omsetning og uttak dersom man har en omsetning som overstiger 50 000,- over 12 mnd.

Det har også betydning for eventuelt jordbruksfradrag, tapsfradrag og bokføringsplikt. Spørsmålet om en økonomisk aktivitet er virksomhet, må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle.

I praksis går det et hovedskille mellom hestehold der hesten nyttes til aktiviteter knyttet til, jord- eller skogbruksvirksomhet eller annen virksomhet. Er aktiviteten ikke knyttet til jord-/skogbruksvirksomhet, må spørsmålet om hesteholdet oppfyller vilkårene for å anses som en egen virksomhet, avgjøres etter de alminnelige regler (se strekpunkter i 15.1.3).

15.1.2 Jordbruksvirksomhet:

For at kostnadene til hestehold skal komme til fradrag i jordbruksvirksomheten, må hestene enten nyttes i driften av jord- eller skogbruket, eller hesteholdet må dreie seg om avl, oppdrett eller oppstalling. Oppstalling er i denne sammenhengen en total tjeneste der fôring inngår som en integrert del av tjenesten. Denne koplingen er knyttet til at virksomheten er basert på gårdens ressurser. Annet hestehold, som for eksempel drift av rideskoler på landbrukseiendommer, blir ikke definert som en del av landbruksvirksomheten, og regnes som egen virksomhet.. Dersom hesteholdet hovedsakelig er begrunnet i annen skattepliktig virksomhet enn jordbruk, som for eksempel en del av konseptet grønn omsorg eller turisme, vil kostnadene være fradragsberettiget i denne virksomheten. Annet hestehold kan likevel regnes som en del av jordbruksvirksomheten (binæring til jordbruket), og oppnå jordbruksfradrag dersom samlet omsetning ikke overstiger 30 000 kroner. Ellers må det føres som egen virksomhet

I skatte- og avgiftssammenheng reguleres økonomisk aktivitet knyttet til hest av det samme regelverket som gjelder økonomisk aktivitet for øvrig og vurderes etter de samme kriterier. Det viktigste er dog at "virksomheten" objektivt sett kunne være egnet til å gi overskudd, iallfall på noe lengre sikt. Det er ikke tilstrekkelig at driften isolert sett gir inntekter, hvis de utgifter som pådras ved den aktivitet som utøves, overstiger inntektene."

15.1.3 Hobby eller næring?

Grensen mellom hobby og næringsvirksomhet er ikke klart definert i skatteloven. Hobby er skattefritt, men det gis heller ikke fradrag for utgifter, mens næring er skattepliktig virksomhet.

For å fastslå hvorvidt det er tale om hobby eller næringsvirksomhet må det foretas en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. Skattemyndighetene baserer vurderingen på følgende kriterier:

- drives for egen regning og risiko
- har et visst omfang
- er egnet til å gå med overskudd over tid
- tar sikte på en viss varighet

Mer informasjon fra skatteetaten finner du her.

Til hjelp i vurderingen av hestevirksomhet har Skatt Øst utarbeidet en veileder for sine ansatte på skattekontorene for å sikre lik behandling av mulige skatteytere i hele landet. Den kan imidlertid også nyttes av andre som ønsker å sette seg inn i regelverket: Veileder for skatte- og avgiftsmessige spørsmål i hestebransjen

For ulike former for hestehold vil seriøse planer og beregninger for investeringer og sannsynliggjøring av inntektspotensiale tillegges stor vekt når aktiviteten skal vurderes som skatterettslig virksomhet.

Rideskoler og andre typer aktiviteter med hest for kommunens innbyggere opplever ofte utfordringer relatert til drift. Den siste tiden har flere rideskoler blitt lagt ned til fordel for privat oppstalling. Dette fører til mindre tilbud for barn og unge i kommunen. Kommunene har her et potensial for å delta mer i utvikling av tilbud til barn og unge med hest, slik det blant annet er gjort i Sørum kommune gjennom Sørum fritidsgård.

Hesten skaper en mulighet for nyskapning og nisjenæring i landbruket i kommunene. Kvinner i landbruket og liv i bygdene kan være en positiv konsekvens av hestenæringen. Det er viktig å legge til rette for innovasjon i nisjenæringer knyttet til hest i landbruket, og gjøre det enklere å drive næringsvirksomhet innen aktiviteter med hest som tilbud for kommunen. Det er også viktig å informere og opplyse om hvordan aktiviteter for ungdom med hest kan gjøres mest mulig lønnsomt.

(Foto: Sissel Heigre)

15.2 Tilskuddsordninger for landbruksforetak med hest.

I landbrukssammenheng betraktes hest som produksjonsdyr på linje med andre husdyr og er berettiget til areal- og kulturlandskapstilskudd. Dette er regulert av Forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd i jordbruket. Forskriften er kortfattet og generell og sier ikke noe om dyreslag, tilskuddssatser og eventuelle avkortinger som måtte gjelde for de enkelte produksjoner. Landbruksdirektoratet forvalter tilskuddsordningene. Tilskuddsordningene reguleres av de årlige jordbruksoppgjørene.

Her går det fram at det er hestetallet som legger grunnlaget for arealet som berettiger tilskudd. Beiteordningene gjelder både ut- og innmark. Tilskuddet utbetales pr. arealenhet. Hest omfattes også av avløsertilskudd til ferie og fritid. Avløsningen gjelder bare hester som virksomheten har ansvar for i vinterhalvåret.

Det tidligere tilskuddet til hold av unghest (husdyrtilskudd) er nå slått sammen med såkalte RMP tilskudd (regionalt miljotilskudd) som ble gitt lokalt til bevaringsverdige husdyrraser. Hvert fylke har et eget miljøprogram med et utvalg miljøtiltak som det kan gis tilskudd til.

I tillegg kan hest omfattes av SMIL og andre ordninger lokalt.

15.3 Etablering av virksomhet

15.3.1 Innovasjon Norge

Innovasjon Norge (IN) bidrar til nyskaping i næringslivet, utvikling i distriktene og utvikling av konkurransedyktige norske bedrifter. IN yter ulike tjenester til etablerere og disponerer midler det kan søkes om.

Her er mer informasjon om finansiering som IN tilbyr.

15.3.2 Andre ordninger

Norges idrettsforbund har lagt ut informasjon om tilskudd til mer idrettslige virksomheter, eksempelvis knyttet til rideskoler, herunder om:

- Lokale aktivitetsmidler (LAM)
- Spillemidler til utstyr
- EkstraStiftelsen
- Voksenopplæringsmidler
- Utgifter til politi på arrangement for barn og unge

Idrettsforbundets støtteordninger for rideklubber er beskrevet nærmere på nettsiden til Norges rytterforbund.

Interreg er EUs program for å fremme sosial og økonomisk integrasjon over landegrensene gjennom regionalt samarbeid.

15.4 Midler fra Norsk Tipping

Anlegg for idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv som det søkes spillemidler til, må være innarbeidet i en kommunal plan jf. Kulturdepartementets veileder om kommunal planlegging for idrett og fysisk aktivitet. Det er ingen formelle krav til utforming av planen, slik at kommunen kan velge metode for utarbeidelse som passer dens struktur. Men prosessen og planen skal følge plan- og bygningslovens bestemmelser. Planen kan være selvstendig eller den kan inngå i et annet av kommunens plandokumenter. Det sentrale er at anlegg og andre tiltak skal være innarbeidet i en strukturert plan for området.

15.5 Midler fra Extrastiftelsen

ExtraStiftelsen er frivillighetens egen stiftelse som består av 36 medlemsorganisasjoner, med til sammen godt over én million medlemmer. Som en sentral aktør innen helse og frivillighet bidrar stiftelsen til å realisere prosjekter og forskning som fremmer fysisk og psykisk helse, mestring og livskvalitet. Prosjektene spenner fra små, lokale aktiviteter ledet av ildsjeler, til forskningsprosjekter i verdensklassen. Stiftelsen har støttet mange prosjekter som gjelder hesteassisterte aktiviteter.

16 Informasjon og markedsføring

Informasjon om tilbud er viktig for å nå ut til potensielle hesteinteresserte. Kommunen bør ha lett tilgjengelig informasjon om de tilbud som finnes på kommunens hjemmeside på internett, f.eks. om ridestier, hestesenter, rideklubber, Inn På Tunet-gårder og annet.

17 Offentlig og privat regelverk vedr hold og bruk av hest

Kunnskap om regelverk er viktig når man planlegger virksomhet med hest. I tilknytning til arealplanlegging, er det viktig å være klar over at hestehold har visse arealbehov for å legge til rette for lufting, beiting, gjødselspredning og trygg ferdsel mm.

Mattilsynet har en informasjonsside om noen viktige regler for hold av hest.

17.1 Dyrevelferd

17.1.1 Lov om dyrevelferd

17.1.2 Forskrift om velferd for hest

Formålet med forskriften er å legge forholdene til rette for god helse og trivsel hos hest og sikre at det tas hensyn til hestens naturlige behov. Formålet med bestemmelsene om hesters helsekort er i tillegg å sikre betryggende dokumentasjon av hest for å sikre god folkehelse.

Mattilsynet har utarbeidet en veileder til forskriften.

17.1.3 Forskrift om avliving av dyr

Forskriften skal fremme forsvarlig dyrevelferd ved avliving av dyr.

17.1.4 Forskrift om fremvisning av dyr

Forskriften omtaler fremvisning av dyr og trening av dyr som også omfatter besøksgårder.

Mattilsynet har laget en veileder til forskriften.

17.1.5 Forskrift om forbud mot doping av hest

Forskriften skal fremme god velferd for hester som deltar i konkurranser og prestasjonsprøver, herunder bidra til å beskytte hester best mulig mot skade, smerte og annen lidelse som følge av doping.

17.1.6 Forskrift om instruks for stevneveterinærer

17.1.7 Forskrift om instruks for stevneveterinærassistent ved totalisatorløp og ridestevner

17.1.8 Brannsikkerhet

Forskrift om velferd for hest inneholder enkelte bestemmelser knyttet til brannsikring. Det finnes imidlertid også annet regelverk om brannsikring av bygninger.

Lov om vern mot brann, eksplosjon og ulykker med farlig stoff og om brannvesenets redningsoppgaver (brann- og eksplosjonsvernloven)

Forskrift om brannforebygging

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) har også laget en egen veileder til forskriften

Byggteknisk forskrift hjemlet i Plan- og bygningsloven stiller krav til bygninger som skal bidra til å redusere skade ved og spredning av brann.

Landbrukets brannvernkomité har også utviklet en veileder for å forebygge brann og redusere skader som følger av brann i landbruksbygg. Denne veilederen vil også være aktuell for staller.

17.1.9 Transport av hest

Reglene for transport av hest avhenger av om transporten er næringsmessig eller hobbybasert. Se Mattilsynets side for mer informasjon.

17.2 Dyrehelse

Regler om hestepass og helsekort. Se informasjon om hestepass og helsekort på Mattilsynets informasjonsside.

17.2.1 Helsekort

Krav om helsekort er beskrevet i Forskrift om velferd for hest §6. Helsekortet skal bidra til å sikre trygg mat der hester slaktes til humant konsum.

17.2.2 Identifisering, merking og sporbarhet (hestepass)

Forskrift om identifikasjon av dyr av hestefamilien skal sikre entydig identifikasjon av hvert enkelt individ, gjennom *merking* og utstedelse av et identifikasjonsdokument - *hestepass.* Dette har betydning for sporbarhet både i relasjon til dyrehelse, avl og matsikkerhet.

Betydning av å oppdatere hesteregisteret
Alle hester med permanent opphold i Norge skal *registreres i en nasjonal database.* Dette er også et bidrag til *økt sporbarhet*, men gir samtidig både næring og myndigheter en mulighet til å sikre bedre oversikt over omfanget av hesteholdet i Norge. Dette vil i sin tur legge til rette for å gi forutsigbare rammebetingelser og legge til rette for hestehold. Det er hesteeier som plikter å melde inn endringer til registeret, og det er derfor viktig at de kan se nytteverdien i å følge opp sine forpliktelser.

17.2.3 Innførsel og utførsel

Forskrift om dyrehelsemessige vilkår for innførsel og utførsel av dyr av hestefamilien.

Mattilsynet har egne veiledningssider om innførsel og utførsel av hest.

Mattilsynet har en egen oversikt over alvorlige smittsomme sykdommer på hest.

17.2.4 Regler om slakting og avlivning av hest av hest

Slakting
For at en hest skal kunne gå til menneskemat må den være frisk, og ikke ha medisiner i kroppen som er i strid med regelverket for slakt av hest. Hesten må være i stand til å kunne stå på transporten til slakteriet. Hestepasset og helsekortet som alltid skal følge hesten

gjennom livet, blir undersøkt av slakteriet på forhånd for å kontrollere hestens identitet og medisinbruk. I helsekortet skal det ligge opplysninger om all behandling av hesten slik at slakteriet kan vurdere om hesten kan gå inn i matvarekjeden. Først når dette er klart kan hesten transporteres til slakteriet. Alle hester skal ha en chip i nakken slik at de enkelt kan identifiseres gjennom hele livet. Når hesten kommer på slakteriet blir den id-sjekket, og resultatet av scanningen sammenholdes med chip-nummeret som står oppført i hestens pass.

Dersom hesten er behandlet med medisiner som gjør at den aldri kan brukes til menneskemat, skal veterinær eller hesteeier påføre dette i avsnitt II del II av hestepasset. Eier kan på eget initiativ velge å signere på at hesten aldri skal brukes til menneskemat i avsnitt II del II. Hesteeieren skal rapportere denne endringen til det passutstedende organet innen 14 dager.

Mattilsynet har ansvar for hestevelferden i Norge og har også lagt ut mer utfyllende informasjon om hvilke rutiner og regler som gjelder ved slakt av hest.

Flere slakterier tilbyr nødslakt, som er en frivillig ordning for slakteriene. Nødslakt innebærer at hesten slaktes der den måtte befinne seg, og at den deretter fraktes til slakteriet. For at en hest skal kunne nødslaktes må den ha en alvorlig, akutt skade som gjør at den må avslutte livet av dyrevernmessige grunner.

Avlivning
Det kan være flere årsaker til at en hest avlives i stedet for å bli slaktet. Noen hesteeiere ønsker ikke at hesten blir til menneskemat, mens noen mener at det er bedre for hesten at den avslutter livet hjemme i vante omgivelser. Noen hester er medisinert slik at de ikke kan inngå i matkjeden. Andre hester har ikke papirene sine i orden ved at de for eksempel mangler hestepass eller ikke utfylt helsekort, og de kan dermed ikke inngå i matkjeden. Avliving skal skje i henhold til Forskrift om avliving av dyr.

Kadaverhåndtering
Det finnes to alternativer å håndtere kadaver etter hest . Uansett skal hesten når den er avlivet, håndteres etter Mattilsynets regelverk. Den kan hentes av Norsk Protein som deretter destruerer kadaveret. Norsk Protein dekker store deler av landet.
Kadaver etter hester som er privateid (og ikke eid av for eksempel en rideskole) kan graves ned på egen eiendom. Det må skje slik at kadaveret ikke utgjør en smitterisiko, og det må graves ned så dypt at kjøttetende dyr ikke kan grave det opp. For å grave ned kadaver etter hest på egen eiendom må man ha tillatelse fra miljøvernavdelingen hos Fylkesmannen.

17.3 Avl

Dyrevelferdsloven § 25 stiller spesielle krav til avl på dyr ut fra dyrevelferdsperspektiv.

Lov om husdyravl skal sikre forsvarlig husdyravl.

Avl på hest er regulert gjennom forskrift om godkjente (reinavla/registrerte) dyr av hestefamilien.

Forskriften er EØS-harmonisert og vil snart bli erstattet av en ny felles avlsforskrift for storfe, småfe, svin og hest basert på Forordning 2016/1012 når denne tas inn i EØS avtalen.

Norsk hestesenter bidrar med kompetanse som forvaltningsstøtte til Mattilsynet i forvaltning av avlsregelverket for hest.

17.4 Gjødselhåndtering

Forskrift om gjødselvarer mv av organisk opphav omfatter også husdyrgjødsel og regulerer lagring og bruk (spredning).

Formålet med forskriften er å sikre tilfredsstillende kvalitet på produkter som omfattes av forskriften, forebygge forurensingsmessige, helsemessige og hygieniske ulemper ved tilvirkning, lagring og bruk av gjødselvarer, mv. av organisk opphav og legge til rette for at disse produkter kan utnyttes som en ressurs. Forskriften skal også bidra til en miljøforsvarlig forvaltning av jordsmonnet og ivareta hensynet til biologisk mangfold.

Forskriften er under revisjon. Informasjon om revisjonsarbeidet finnes på Landbruksdirektoratets nettsider.

17.5 Jordlov

Jordloven har som formål å legge til rette for en samfunnsnyttige bruk av jordarealer også ut fra fremtidige generasjoners behov. Forvaltningen av arealressursene skal være miljøforsvarlig og blant annet ta hensyn til jordsmonnet som produksjonsfaktor, og ta vare på areal og kulturlandskap som grunnlag for liv, helse og trivsel for mennesker.

17.6 Fjelloven

Fjelloven gir regler for forvaltning av statsallmenningene. Loven regulerer retten til allmenningsbruk, regler for valg og drift av fjellstyrer og saksbehandlingsregler hvor det fattes enkeltvedtak. I tillegg omhandler loven forvaltning av de fleste grunneierrettighetene som beite, seterdrift, jakt og fiske.

17.7 Plan- og bygningsloven

Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven):

> "§ 1-1.Lovens formål
>
> Loven skal fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner.
>
> Planlegging etter loven skal bidra til å samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver og gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser.
>
> Byggesaksbehandling etter loven skal sikre at tiltak blir i samsvar med lov, forskrift og planvedtak. Det enkelte tiltak skal utføres forsvarlig.
>
> Planlegging og vedtak skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter. Det skal legges vekt på langsiktige løsninger, og konsekvenser for miljø og samfunn skal beskrives.
>
> Prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak. Det samme gjelder hensynet til barn og unges oppvekstvilkår og estetisk utforming av omgivelsene."

Loven stiller også krav til ulike planmyndigheter, herunder kommunene. Kommunen skal ha en samlet kommuneplan som omfatter samfunnsdel med handlingsdel og arealdel. Det kan utarbeides kommunedelplan for bestemte områder, temaer eller virksomhetsområder.

Reguleringsplaner skal følge opp kommuneplanens arealdel, og vise mer detaljert hvordan utbygging og andre tiltak kan gjennomføres.

17.8 Friluftslov

Formålet med friluftsloven er å verne friluftslivets naturgrunnlag og sikre allmenhetens rett til ferdsel, opphold mv. i naturen, slik at muligheten til å utøve friluftsliv som en helsefremmende, trivselsskapende og miljøvennlig fritidsaktivitet bevares og fremmes.

Loven har også bestemmelser for ferdsel med hest i utmark og på stier og veier i innmark.

Rundskriv om friluftsloven

Friluftslivets lov og rett v/Marianne Reuch – om allemannsretten og ridning.

17.9 Naturmangfoldloven

Naturmangfoldlovens formål er at naturen med dens biologiske, landskapsmessige og geologiske mangfold og økologiske prosesser tas vare på ved bærekraftig bruk og vern, også slik at den gir grunnlag for menneskenes virksomhet, kultur, helse og trivsel, nå og i fremtiden, også som grunnlag for samisk kultur.

17.10 Totalisatorloven

Lov om veddemål ved totalisator (Totalisatorloven) regulerer at den som vil tilby slikt spill må ha særskilt bevilling, og at organisasjonen som kan motta slik bevilling må ha som formål bl.a. å støtte hesteavlen.

Virksomheten er også regulert gjennom forskrift om totalisatorspill

17.11 Løps- og konkurranseregelverk

I tillegg til krav i offentlig regelverk om dyrevelferd, blir sportsaktiviteter med hest regulert av sportsorganisasjonenes egne løps-/konkurranseregelverk, samt antidoping-reglement.

Norges Rytterforbund
http://www.rytter.no/stevnestart/reglement/

Det Norske Travselskap
http://www.travsport.no/Lover--Reglement/

Norsk Jockeyklubb
http://www.ovrevoll.no/Reglement/

18 Lenker

Norsk hestesenter

Nasjonalt senter for nordlandshest/**lyngshest**

Norsk Fjordhestsenter

Norsk hestesenters stifterorganisasjoner:
Det Norske Travselskap
Foreningen Arbeidshesten
Foreningen til Kjørehestens Fremme
Hest i Turistnæring
Hest og Helse
Landslaget for Dølahest
Landslaget for Nordlandshest/Lyngshest
Norges Fjordhestlag

Norges Rytterforbund
Norsk Araberhestforening
Norsk Forening for Fullblodsavl
Norsk Hesteeierforbund:

Norsk Islandshestforening
Norsk Jockeyklub

Norsk Ponniavlsforening
Norsk Varmblod

Andre hestesportklubber:

Norwegian Polo Club

Oslo Tent Pegging Club Norway

Norway Tent Pegging Federation

Andre organisasjoner:

Norges Hovslagerforening